

rilitas (hanc enim parit avaritia), vel *eradicatio* (male in S. Hieronymo in *Nomina*. Hebr. in Josue legitur, *eruditio*) *tristitia*, ait S. Hieronymus hic; *tertio*, per Tyrum, superbia et superbi: Tyrus enim superba in mari eminebat quasi arx; *quarto*, per Edom, id est sanguinarium, ira et iracundi, qui in verba, verbera et caedes prorumpunt; *quinto*, per Ammon, libido et libidinosi: Ammon enim ex incestu Lot cum filia natus est; *sexto*, per Moab, de quo cap. sequenti, vers. 1, invidia et invidi; Moab enim idem est quod de *patre*, quia ipse patris sui ex filia fuit filius, simul et nepos; ac consequenter Lot ei fuit tam avus quam pater: sic invidi fratres excludunt, eorumque locum opes et nomen sibi arrogant, perinde ac nepotes non raro excludunt patruos imo fra-

tres et parentes suos ab avita hereditate; *septimo*, Israel sunt aecidia et aecidi, qui ex pigritia ad pauperatam redacti, vendunt pro argento justum, et pauperem pro calcamentis, uti de iis dicitur cap. II, 6.

Cujusque horum quatuor scelera sunt, quatuor gradus vitii cujusque; scilicet *primus* est, peccatum voluntatis; *secundus*, operationis; *tertius*, consuetudinis; *quartus*, gloriationis, uti dixi vers. 3, ex S. Hieronymo et Ruperto. Hosce omnes Deus disperdet in die iudicii, mittetque in ignem gehennae, eo quod pios persecuti sint, et fœdus fratrum ruperint, suscitando bellum inter carnem et spiritum, imo faciendo ut caro in carceraret et opprimeret spiritum, cui quasi frater, imo quasi servus obsequi et servire debebat.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ob tria et quatuor scelera Moab, vers. 1, et Juda, vers. 4, et Israel, vers. 6, eandem et exidum intentat, ac deinceps Israeli pergit exprobrare ingravitudinem, eo quod cum Chanaanem, expulsis Chananæis, domo a Deo accepisset, insuper Prophetas et Nazareos, vis tamen ingratis contra Deum, Deique jussum abusus sit. Unde minas subdit, vers. 13: Ecce ego stridebo subter vos, etc.

1. Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus Moab, et super quatuor non convertam eum: eo quod incenderit ossa regis Idumæe usque ad cinerem. 2. Et mittam ignem in Moab, et devorabit aedes Cariath: et morietur in sonito Moab, in clangore tubæ: 3. et disperdam iudicem de medio ejus, et omnes principes ejus interficiam cum eo, dicit Dominus. 4. Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus Juda, et super quatuor non convertam eum: eo quod abjecerit legem Domini, et mandata ejus non custodierit: deceperunt enim eos idola sua, post quæ abierant patres eorum. 5. Et mittam ignem in Juda, et devorabit aedes Jerusalem. 6. Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus Israel, et super quatuor non convertam eum: pro eo quod vendiderit pro argento justum, et pauperem pro calcamentis. 7. Qui conserunt super pulverem terræ capita pauperum, et viam humilium declinant: et filius ac pater ejus ierunt ad puellam, ut violarent nomen sanctum meum. 8. Et super vestimentis pignoris accubuerunt juxta omne altare: et vinum damnatorum bibeant in domo Dei sui. 9. Ego autem exterminavi Amorrhæum a facie eorum: cujus altitudo, cedrorum altitudo ejus, et fortis ipse quasi quercus: et contrivi fructum ejus desuper, et radices ejus subter. 10. Ego sum, qui ascendere vos feci de terra Ægypti, et duxi vos in deserto quadraginta annis, ut possideretis terram Amorrhæi. 11. Et suscitavi de filiis vestris in prophetas, et de juvenibus vestris nazareos: numquid non ita est, filii Israel, dicit Dominus? 12. Et propinabitis nazareis vinum: et prophetis mandabit, dicentes: Ne prophetetis. 13. Ecce ego stridebo subter vos, sicut stridet plaustrum onustum feno. 14. Et peribit fuga a veloce, et fortis non obtinebit virtutem suam, et robustus non salvabit animam suam. 15. Et tenens arcum non stabit, et velox pedibus suis non salvabitur, et ascensor equi non salvabit animam suam. 16. Et robustus corde inter fortes nudus fugiet in illa die, dicit Dominus.

1. SUPER TRIBUS SCLETERIBUS MOAB.—Cap. 1, quatuor gentium quatuor scelera arguit, eisque pu-

nicationem meritam intentavit; nunc hoc capita tres alias gentes subnectit, puta Moab, Israel

et Juda; iisque singulis eodem schemate totidem scelera objicit, et similem pœnam comminatur.

EO QUOD INCENDERIT (Moab) OSSA REGIS IDUMÆE.—R. David, Clarius et Arias censent hunc regem fuisse filium regis Idumæe, qui a Mesa regis Moab in conflictu captus eo tempore, quo Mesa pugnabat contra Josaphat regem Juda, et contra regem Edom regemque Israel; quem tandem Mesa a tribus hisce regibus obsessus et ad extrema redactus, ex ira et desperatione mactavit et oblitus diis suis, eumque quasi catharma et piaculum cum ossibus concremavit, et in cineres redegit, in conspectu patris urbem obsidentis: quo facto, pater, puta rex Edom, indignans regi Israel, quod eum ad hoc bellum excitasset, quo in conspectu suo filius mactabatur et cremabatur, fœdus abruptit, et domum pedii, idque censent significari illis verbis IV Reg. cap. III, 27: «Arripiensque (rex Moab) filium suum primogenitum, qui regnatorum erat pro eo, oblitus holocaustum super murum, » ubi *filium suum*, exponunt *filium ejus*, scilicet regis Edom: Hebræum enim *vau*, quæ est nota pronomini affixi, tam eum, quam suum significat. Verum Septuaginta, Chaldaeus, Hebræi, S. Hieronymus, Rufinus, Rupertus, Lyranus, Abulensis, Burgensis, Cajetanus, Vatablus, Paganus, quin et Philo Biblius, vetus Phœnicum historicus, apud Eusebium lib. IV *Præpar. Evang.*, ac Josephus, lib. IX *Antiq.* cap. III, tradunt regem Moab, IV Reg. cap. III, immolasse filium suum, id est proprium, non alienum, puta regis Edom. Cur id fecerit, varias causas afferunt Abulensis IV Reg. cap. III, et Pererius tom. III *in Gen.* cap. XXX, num. 98. Melius ergo Hebræi, S. Hieronymus, Rufinus, Remigius, Albertus, Hugo, Lyranus et Pererius loco jam citato, Ribera et a Castro, censent hoc fuisse ipsummet regem Idumæe, qui cum Josaphat et Joram pugnavit contra Moabitas, eosque obsidens in tantam desperationem coegit, ut rex Moab filium proprium diis suis immolaret, ut eorum opem in tanta necessitate imploraret et impetraret. Quocirca Moabitas tanto in regem Idumæe odio exarsisse, ut ejus postea mortui et sepulti ossa effoderint, cremarint et redegerint in cineres. Addunt aliqui Moabitas ex his cineribus calcem fecisse, eaque domos suas oblinivisse, ut perenne odium in regem Edom testarentur. Unde Chaldaeus vertit: *Eo quod combusserit ossa regis Idumæe, et obtinuerit eis quasi calcem domum suam.* Et hebræum *לסיד* *lassid*, tam in calcem, quam in cineres, verti potest. Unde et Syrus vertit: *Eo quod incenderit ossa regis Idumæe usque ad calcem, vel cinerem.* Quo præcisè tempore et anno id fecerint Moabite, non narrat S. Scriptura, nec Josephus; sufficit ex hoc loco Amos constare id contigisse, et tempore Amos fuisse rem omnibus notam et celebrem; erant enim crebra bella inter regem Moab et Edom, ob viciniam et confiniam; et in aliquo horum vic-

tor Moab hanc injuriam et ignominiam intulit regi Edom.

Porro minatur hic Deus se Moabitarum odia et crudelitatem in ossa regis Edom exercitum puni-turum, ut ostendat se non tantum Judoorum, sed et aliarum gentium esse Deum creatorem, provisorem et vindicem, ut quasi talis ab omnibus agnoscat, timeatur et colatur. Porro inhumanum est et probrosum valde exhumare mortuos, et illorum insulare cineribus, tum quia honor sepulcri sunt ultima justa naturæ, quæ defunctis decrevit vivorum pietas apud omnes pene gentes; tum quia hoc est cum mortuis dimicare, et eos rursus quasi interficere; tum quia animæ fit injuria, cum ejus corpus inhonoratur. Unde Gentiles sepulcra dicabant, et sæpe inscribebant: «Diis manibus.» Hinc pessime apud omnes audivit Cambyses, teste Herodoto lib. III, qui Amasis regis Ægypti jam defuncti effodit cadaver, illudque flagris cædi, vellitari et stimulis pungi jussit. Crueliter Sylla C. Marii ossa effossa dispersit; quod ne sibi jure talionis fieret, jussit se post mortem cremari. Idem eandem ob causam secuti sunt Romani, ut docet Plinius lib. VII, cap. LIV. Quin et Scythæ cætera despicientes, cum Darius eis melum vel inertiam exprobraret, eum Darius vel declinarent, responderunt ipsum cogniturum animos et vires Scytharum, cum ad parentum suorum sepulcra venissent; pro iis enim se usque ad mortem præliuros. Ita Valerius lib. V, cap. IV. Hæc de causa Deus impio Jeroboam, aliiisque regibus Israel idololatriæ, quasi pœnam extremam minatur, quod ossa eorum sepulcri eruta projicienda sint canibus, *Jerem.* cap. VII, 4, et *Baruch*, cap. II, 24.

Hinc moraliter dicit quantum nefas sit mortuorum famam lacerare; fama enim pluris est quam ossa; ossa laniant canes, famam detractores; canini ergo sunt, et crudeliores canibus. Ita Sanchez.

2. MITTAM IGNEM IN MOAB.—per Nabuchodonosorem, qui quasi flagellum gentium omnium in manu Dei, quinto anno post excisam Hierosolymam percussit et vastavit tam Moabitas, quam Ammonitas, teste Josepho lib. X *Antiq.* cap. XI.

ET DEVORABIT AEDES CARIOTH.—Aliqui *Carioth* accipiunt ut nomen, non proprium, sed appellativum, vertuntque, *urbes*; קריית *hiria* enim in singulari est urbs, inde *Carioth* in plurali vocantur urbes. Unde Septuaginta vertunt: *Fundamenta urbium suarum disperdet*; sic et Chaldaeus.

Melius Noster, Tigurina et alii *Carioth* accipiunt ut nomen proprium urbis et metropolis Moab. Sic enim accipit Jeremias cap. XLVIII, 21. Forte urbs hæc ab amplitudine dicta est *Carioth*, eo quod urbes plures in se complecteretur, uti Praga, Cracovia, Loodium, Parisi, tres imo plures urbes in se continent.

ET MORIETUR IN SONITU MOAB. — Tigurina, in *frenitu*, *g. d.* In strepitu horrisono expugnationis urbis Carioth et ceterarum Moabitidarum occiderent et morientur Moabite. Ita Vatablus. Unde explicans addit: *In clangore tubæ, g. d.* Tubis clangentibus, armis personantibus et tubibus vociferantibus, cædentur Moabite magno terrore et horrore.

4. SUPER TRIBUS SCLETERIBUS JUDA. — A gentibus transit ad Judam (id est ad duas tribus, Judam et Benjamin), qui gentium idololatriam et scelera imitatus est, imo superavit, ideoque ei excludimur per eundem Nabuchodonosorem et Chaldeos comminatur (1).

Tropologie S. Hieronymus: « Avarus, inquit, aurum, gulosus ventrem, libidinosus scortum et Beelphegor colit; lasciva mulier, quæ cum sit in deliciis, mortua est, adorat veneras voluptates. » Hæc sunt idola Judæ, id est, fidelium et christianorum.

6. SUPER TRIBUS SCLETERIBUS ISRAEL. — A Juda transit ad Israel, id est ad decem reliquis tribus, quarum caput erat Samaria, easque pariter arguit et peccit ob tria, id est multa, scelera et ob quatuor, id est quartum, quod est crudelitas et oppressio pauperum, nimirum, « eo quod vendiderit pro argento justum et pauperem. »

R. Samuel Marochianus, tractat. *De Adventu Messie*, cap. vi, et ex eo Galatinus, lib. IV, cap. xxv, et Ariens Fimus, lib. VI *Flagelli Judæor.*, cap. XLVI, censent quartum scelus fuisse, quod Christum, qui justus fuit per excellentiam et antonomasiam, vendiderint triginta argenteis: *primum*, inquit, scelus fuit, quod vendiderint Joseph, *Genes. xxxvii*, 28, propter quod puniti sunt captivitate Egyptiaca; *secundum*, quod Davidem, et in eo Christum spreverint, dicentes: « Non est nobis pars in David, » atque adoraverint vitulos aureos, propter quod puniti sunt captivitate Assyriaca; *tertium*, quod filios suos immolarint Moloch et idolis, ac Prophetas eos arguentes occiderint, propter quod puniti sunt captivitate Babylonica; *quartum*, quod Christum vendiderint et occiderint, propter quod plane excisi, et desolatione semper duratura vastati sunt a Tito et Romanis. Verum obstat quod Christus non ab Israele, utpote jam abducto in Assyriam, sed a Juda venditus et occisus sit: quo circa potius Jude, quam Israeli hoc scelus adscribendum fuisset. Adde quod tempore Christi nec Judei, nec Israelite coluerunt idola, quæ hic vers. 4, in Juda arguitur Propheta. Ad litteram ergo loquitur de quolibet justo et paupere, ab Israelitis injuste

(1) Ceteris supra dictis uribus et gentibus, ut recte notat S. Hieronymus, non exprobrat, quod legem Dei abjecerint, et illius mandata contempserint; non enim habuerunt scriptam legem, sed naturalem. Judas autem... inceptat a Domino, et convincitur, et digna supplicia recepturus est, quare abjecerit legem ejus, et mandata illius non custodierit.

vendito et oppresso; sed quia inter hos excellit Christus, quem Propheta habent pro scopo, hinc ad Christum quoque videtur acies Prophete finaliter dirigi. *Primo* enim Propheta taxat scelera sui sæculi, *deinde* sub his taxant similia posterorum crimina, maxime committenda tempore Christi contra ipsum Christum: Prophete enim omnibus temporibus scripserunt hæc oracula. Unde et inter septem gentium scelera, Amos hoc ponit ultimum, quasi maximum: tale enim est venditio et occisio Christi; præsertim quia non legimus Israelitas, alio tempore quam Christi, vendidisse justum et pauperem vere et proprie. Porro hoc fuit scelus tam Israelis quam Judæ, quia post vastatam ab Assyris Samariam, Israelite cladi superstitis fugerunt Microsolyman, et cum Juda commixti coluerunt in unam gentem. Nam ab olim, puta a patriarcha Jacob, Israel et Juda, id est decem tribus et due, fuerunt quasi fratres; quocirca scelera hic Israeli adscripta, ad Judam quoque pertinent. Quartum enim scelus Damasci, et ceterarum gentium, hic assignatur crudelitas; ergo eadem Judæ quoque assignanda videtur; cumque in oraculo Judæ, vers. 4, illa non inveniatur, ex onere Israelis hoc versu mutanda est. Id clarius patebit cap. III, 1, ubi S. Hieronymus et alii passim per filios Israel intelligunt tam duas quam decem tribus: Israeli tamen potius, quam Judæ adscribit eam Amos, quia ipse directe et proprie a Deo missus fuit ad Israel, non ad Judam, ac propheta vit in Samaria et Bethel, non in Judæa et Hierosolyma; unde in sequentibus pergit propheta contra Israel. Israelis ergo onus ultimo ponit, illudque aggravat, ut de eo continua serie prophetet.

Sensus ergo est, *g. d.* Quartum et gravissimum scelus israelis est: « Quod vendiderit pro argento justum, » id est justam justorum, puta pauperum innocentiam, causam et substantiam, ut eam in judicio adjudicaret divitibus propter pecunias et munera accepta ab eis qui illos illorumque bona injuste invadebant, et a iudice sibi dari deprecabant. Venditio ergo hæc justorum, tempore Amos, non fuit ipsorummet justorum, ut censuit Remigius; hoc enim eos fecisse nusquam legimus, sed prædiorum et opum eorumdem, quæ scilicet donis iudicis oblati pervertebant iudicium, ac emebant ab eo sententiam injustam, per quam ipse eis adjudicabat bona pauperum. Ita Chaldeus, S. Hieronymus, Albertus, Lyranus, Clarius, Arias, Vatablus, Ribera et a Castro. Proprie vero quartum hoc scelus Judæ et Israelis est: « Quod vendiderit, » id est venditurus sit, « pro argento, » puta pro triginta argenteis, « justum, » scilicet Christum, qui antonomastice est justus, quia Sanctus sanctorum. Christo enim proprie singula hæc verba competunt, et non alteri; et ad Christum, quasi ad scopum et amorem suum, data vel levi occasione et similitudine, subito avolare solent Prophete. Est ergo hic duplex sensus, isque

litteralis; vel potius prior de justis quibuslibet tempore Amos litteralis, posterior de Christo allegoricus. Denique Arabicus vertit: *Eo quod posuerunt contra veritatem pro argento et vestimentis, g. d.* Quia veritatem et justitiam vendiderunt argento et calcamentis, hoc est vilissimo pretio.

ET PAUPEREM PRO CALCAMENTIS. — Hebraice est duale נָחַל נָחַל nahalalim, id est pro duobus calcis, sive pro pari calcorum. Perperam R. Salomon, et ex eo Lyranus vertit, *pro clausuris, g. d.* Septem qui pauper claudebat agrum, cogebat dives dirui: ut ejus agrum invaderet, et suo, qui vicinus erat, copularet. Nam Septuaginta, Chaldeus et alii passim nahalalim vertunt, calcos. Itemigius proprie id accipit, censetque Israelitas vendidisse pauperes in servos vicinis gentibus, vel ipsis etiam Israelitis, idque vilissimo pretio, puta pro pari calcamentorum. Hoc scelus in jure vocatur *plagium*, quo scilicet homo liber rapitur venditurque in mancipium; quod proinde lege divina morte puniatur, *Exod. xxi*, 16: « Qui furvus fuerit hominem, et vendiderit eum, convicius noxæ, morte moriatur. » Lege vero civili, puta lege Flavia, puniatur verberibus et plagis, a quibus reus dictus est plagarius, et crimen plagium. Verum hoc jam refutavi, neque verisimile est hominem liberum ab eis tam vili pretio, puta duobus calcis, venditum fuisse.

Melius ergo alii censent pauperem hic dici venditum, eo quod ejus jus, causa et substantia sit vendita. Sic enim vulgo dicimus hominem venditum in judicio vel extra judicium ejus status vel jura venduntur. Ita S. Hieronymus, Clarius, Vatablus, Arias et alii paulo ante citati. Nota adagium, *pro calcamentis*, id est exiguo et vili pretio. Sic vulgo etiamnum dicitur: Non pluris eum facio quam meos calcos: tanti eum aestimo, quanti veteres calcos; pro calcis istud dabo. Ita S. Hieronymus. Sic Christus a Judæis venditus est vili pretio, puta triginta argenteis, qui totidem florenos Brabanticos, ut alii; vel, ut alii, dimidiam eorum partem, puta quindecim florenos Brabanticos conficiunt; florenus Brabanticus continet quatuor julios: quindecim ergo floreni faciunt sexaginta julios, puta quinque aureos. Annon hoc vile pretium, quo Dominus universorum estimatus et venditus est? Minus recte Theodoretus sic exponit, *g. d.* Judices, advocati et procuratores ita affligebant pauperes causam suam agentes, ut cum non haberent quod pro stipendio eis solverint, sordida avaritia et tyrannide calcos eis exuerent et raperent. Et Clarius, *g. d.* Dives, invadens agrum pauperis, cogebat illum renuntiare juri suo extracto calcoo, juxta morem Israelitarum, qui narratur *Ruth iv*, 7. Denique Arabicus vertit: *Fecerunt pauperem loco calcamentorum*, hoc est, vili aestimaverunt, non pluris fecerunt quam veteres calcos, ut vulgo dicitur.

7. QUI CONTERUNT SUPER PULVEREM TERRÆ CAPTA PAUPERUM, — *g. d.* Deprimunt pauperes in ju-

dicio, ut causa cadant; quin et extra judicium eosdem dejiciunt et conculcant, æque ac conculcatur mancipium, vel bestia, que in pulvere dejecta, ibique caput et capillos opplet luto et pulvere, ut videatur tota esse pulverulenta. Ita S. Hieronymus. Nota divitum fastum et sevitiæ in pauperes. Nam, ut recte advertebat P. Pineda, lib. VI *De Rebus Salomon*, cap. xx, num. 14, apud insolentissimos divites Israelis res non erat insolens, ut obvios pauperes per fisdine pessumdarent, et injecto opprimerent pede, ac tantum non suffocarent, animamque extorquerent. Unde Septuaginta vertunt: *Conculcabant super pulverem terræ, et pugnis percutiebant in capite mendicem*; Vatablus vero in Tigurina: *Anhelabant super pulverem terræ in caput tenuium, g. d.* Desiderant opprimere pauperes, quos libenter videt profici in terram et luto oppleri (1); Chaldeus: *Qui conterunt quasi pulverem terræ caput mendicorum*; alii: *Qui absorbent quasi pulverem terræ caput pauperum*; hebraice enim אָבַס *scapâ* significat respirare, attrahere, anhelare, optare, inhiare, absorbere. Ita Pagninus, Marinus, Forsterus, et alii in *Levitis*.

ET VIAM HUMILITATIS DECLINANT, — *g. d.* « Viam, » id est jus, rem et causam pauperum in judicio ob munera subvertunt, itemque et victoriam diviti munerata danti transcribunt. Ita Theodoretus, Vatablus et Arias. Unde Chaldeus vertit: *Et jus obscuriorum pervertunt*. *Secundo*, generalius, *g. d.* « Viam, » id est consilia, instituta, conatus pauperum subvertunt, eosque cogunt incepto desistere, illisque sua potentia et iniquitate omnis boni aditum et viam præcludunt. *Tertio*, simpliciter et magis connexe ad præcedentia: « Viam humilitatis, » id est humiles et pauperes viatores, ut sit hypallage, « declinant, » id est dejiciunt, et in terram prosterunt, ac conculcant. Hoc enim apte respondet priori homistichio, quo dixit: « Qui conterunt super pulverem terræ capita pauperum. » Solent enim Hebræi, in rhythmis præsertim et carminibus, posteriori hemistichio idem aut quasi idem dicere, quod dixerant priori. Simile est *Job xxv*, 3: « Subverterunt pauperum viam, et opprimerunt pariter mansuetos terræ. » Ubi vide P. Pinedam, qui decem expositiones illius æque ac hujus loci offert. Alter S. Hieronymus, *g. d.* « In tantum elevatur superbia, ut noluit cum humilibus ambulare vel agere; » et Lyranus, *g. d.* Cum in via occurrunt pauperi, ex fastu cogunt eum sibi cedere, et de via declinare. Mystice Albertus, *g. d.* Pauperum

(1) Rosenmullerus adducit antiquorum et recentiorum interpretatioibus, prosequitur: « Ego malim: Qui in id anhelant (vel, ut ait Maurer, qui inhiant, id est qui nihil magis cupiunt), et toti in hoc incumbunt, ut sit pulvis in capite tenuium, id est, ut humi eos rapent, et distrahant, ut eorum capita pulvere terræ, quam calcant suis pedibus, aspergant et compleant, ut oppressione sua vexatos in locum coniciant.

bona diripiunt, itaque cogunt eos vel per impotentiam, vel per indigentiam a via virtutis et justitiae declinare ad furta aliaque scelera, ut victimi sibi comparent. Primus sensus est litteralis et genitivus: *viam enim in Scriptura saepe rem, negotium, jus et causam significat.*

Notent haec iudices et advocati, qui pauperes perimunt, cum ex juramento eos tueri, imo ex officio causam eorum gratis agere teneantur. Audiant fulmen Dei, *Deuter. xxvii, 19*: « Maledictus qui pervertit iudicium advenae, pupilli, et viduae. Et dicet omnis populus: Amen. » Recte S. Ambrosius in *sermon.*: « Juste advocato dicitur: Redde quod accepisti, quoniam contra veritatem fecisti, iniquitati adfuiti, iudicem fefelisti, iustam causam oppressisti, de falsitate vidisti. » Cassiodorus in *Psalm. lxxiii*: « Hi, ait, sunt in convivio scurræ, in exactionibus harpyiæ, ad fallendum vulpes, ad superbiendum tauri, ad consumendum minotauri. Hi sunt, quorum si nares afflaverit cuiusquam rubiginosi aura marsupii, festinam videbis illic oculos Argi, et manus Briarei, et Sphyngarum ungues, et perjuriam Laomedontis, Ulyssis argutias, Sinonis fallacias, fidem Polymnestoris, et pietatem pigri Leonis adhiberi. » Et Alanus, *lib. De Conquestione naturæ*: « Si quis armatus est pecunia, tanquam Ioricis argenteis, torrentis impetum Tulliani, fulgur incursum Hectori, robur virtutis Heracleæ, versipelles Ulyssis vilipendit astutias. In tantum enim habendi fames incanduit, ut dialectice muta sit subtilitas, rhetorice languescat civilitas, ubi numerorum perorat pluralitas. Nummus vincit, nummus regnat, nummus imperat universis. » Haec de rabulis litigiosis, avaris et iniquis: veri enim advocati juris tutores, pauperum patroni, novi Irones sunt.

ET FILIUS AC PATER EJUS IERUNT AD PUELLAM (*eandem*), ut habent Septuaginta. Notat Israelitarum incestum, quod filius socræ, id est uxore patris, vel potius pater nuri, id est uxore filii abuteretur, inquit S. Hieronymus, Remigius, Hugo et Lyranus, aut certe eandem puellam et meretricem haberet uterque pro concubina: itaque VIOLARET NOMEN SANCTUM DEI, — exponendo illud infamie et ludibrio gentilibus dicentibus: Ecce quam spurci et obsceni sunt Israelitæ; quam spurca ergo eorum: fides et religio sit oportet: et qualis eorum Deus, qui ista tolerat, nec punit! Hujus blasphemiam causam dabant suo incestu Israelitæ.

8. ET SUPER VESTIMENTIS PIGNORATIS ACCUBUERUNT JUXTA OMNE ALTARE. — Israelitæ cenaturi, vel convitatori non sedebant ad mensam, sed juxta eam discumbentibus, id est jacebant in lectulis, qui inde conatorii dicebantur. Ita discubunt in lectulo Christus in domo Simonis Leprosi, cum a tergo et Magdalena pedes lacrymis suis lavit. Taxat ergo eos quod immolantes victimas vitulis aureis in Dan et Bethel, ex iisque deinde juxta

altare epulantes, discumbent in lectulis et vestibus, quas a pauperibus, praesertim nolentibus edere hosce vitulos, vi extorserant, quasi pignora pro debitis: aut quod his divenditis ex pretio victimam et epulum instruerent: unde ad illud accumbentes, censebantur ad vestes pauperum pignoras discumbere, et super his epulari; cum tamen Deus jussisset pignus pauperi ante noctem reddi, *Deuter. xxiv, 12*. Ita Hebraei, et ex eis S. Hieronymus, Lyranus et Vatablus. Peccabant ergo dupliciter: primo, quod has vestes eriperent pauperi; secundo, quod iis colerent idola. Ita Sanchez.

Aliter Septuaginta, qui per accubitum intelligunt concubitum: *Vestimenta*, inquit, *eorum ligantes funibus, ἀπὸ τῶν κερμάτων, id est velamina, faciebant adherentia altari, ut nemo eos ibi in idolo concumbentes et fornicantes videret.* Sine enim Beelphegor colebant fornicando juxta ejus idolum et altare, ut patet *Numer. xxv, 1*. Ita Septuaginta explicat S. Hieronymus et Theodoretus. Unde Syrus et Arabicus vertunt: *Colligaverunt vestimenta sua funibus, et fecerunt incessum suorum templo meo, et biberunt vinum cum lusu in domo deorum suorum.*

Denique Clarius censet eos dormiendo in vestibus hisce in pignus acceptis, captasse oraculum, uti Graeci dormientes in pelle arietis Jovi immolati, captabant ejus responsum, teste Herodoto, *lib. VIII*. Talia fuerunt lectisteria Gentilium in fano Serapidis, Esculapii, Podalyrii et aliorum, quibus incubantes somnia captabant, de quibus P. Delrio, *Disquisit. Magic. lib. IV, cap. iii, Quest. VI*. Huc accedit explicatio Martini de Roa, *lib. II Singular. cap. IX*, qui per vestes pignoras accipit sacras, quibus se suis diis devovebant et consecrabant. Erant haec vestes, inquit, quæ quasi pignus devotionis, aut initiationis, diis consecrabantur; aut quæ ipsi initiati devotivè tanquam insigne ejus numinis, cui sese dicebant, gestabant. Sic ait Cleero *Philipp. XIV*: « Mars ipse ex acie fortissimum quemque pignerari solet, » id est tanquam suum, sibi quæ devotum et debitum usurpare. Et Suetonius in *Claudio, cap. x*: « Primus Caesarum, inquit, fidem militis etiam pignus pigneratus, » id est quasi pignore sibi obligans. Et Seneca, *lib. III De Benef. cap. IV*: « Nemo non victuram in animo suo memoriam dixit, nemo non deditum se et devotum professus est, et si quod aliud humiliter verbum, quo se oppigneraret, invenit, » id est quod se illi consecraturum aut devotum significaret. Simili modo erant haec vestes diis eorum oppigneratae, per easque seipsum diis suis oppignerabant et devovebant. Subdit tamen Roa pignora hic potius judicialia significari, quæ jurisperitis ea dicebantur, in quorum possessionem quis a iudice mittitur: sive quo aliquo jure cupiam adjudicata attributaque sunt, esto injuste, ut hic fiebat. Ergo vestis pignerata non est aliud quam vestis damnatorum,

aut vinum etiam damnatorum, de quo sequitur.

ET VINUM DAMNATORUM (quos per calumniam et vim damnarant ad spoliū, vel ad mortem. Unde Septuaginta vertunt: *Vinum de calumniis bibebant*; Chaldaei: *Bibebant vinum rapinae*, utique expressum ex oppressione et conculcatione pauperum) BIBEBANT IN DOMO DEI SUI, — *q. d.* Pauperes, praesertim Dei veri cultores, nec in Dan et Bethel, sed in Jerusalem sacrificantes, calumniis et falsis testibus circumventos damnabant, bonisque mulctabant, ex quibus instituebant symposia, seque inebriabant in suis idolis, quasi hac idololatria, calumnia, rapina et ebrietate deos suos, honoraturi, et Deum verum Judaeorum offensuri (1). Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Lyranus et Vatablus. Paulo aliter P. Prado in *Ezech. xliii, 31*: *Bibebant, ait, vinum damnatorum, id est vinum generosum, delicatum; pretiosum, quale propinari solet damnatis a familiaribus et amicis, ut animosius tolerant cruciatus, et supremum mortis agonem; quasi sola gula et ebrietas hic eis improperetur. Verum prior sensus simplicior, plenior et nervosior est. Simile scelus impiis improperat; Job cap. xxiv, 6*: « Agrum, ait, non suum demantat, et vineam ejus quem vi oppresserunt vindemiant, » uti fecit Achab in agro Naboth, *III Reg. xxi*. Porro ex damnatorum bonis olim diis sacrificari consuevisse docet Servius in illud *Æneid. IV*:

Simul Divum templis indicit honorem.

« Indici, inquit, dicuntur, quia paupertas majorum ex collatione sacrificabat, aut certe de bonis damnatorum; unde et supplicia dicuntur. » Ac D. Isidorus, *lib. VI, ex Festo*: « Supplicationes, ait, quæ sunt de bonis passorum supplicia. » Hinc etiam sacer homo, sacra bona, et sacrum pro execrando sumptum, quia sacra res de bonis execrandorum fiebat. Audi rursus Isidorus, et ex eo Martinus de Roa, *lib. II Singular. cap. IX*: « Supplicium proprie dicitur non qui quoquo modo punitur, sed ita damnatur, ut bona ejus consecratur, et in publicum redigantur. Nam supplicia dicebantur supplicamenta, et supplicium dicitur de cuius damnatione delibatur aliquid Deo: unde et supplicare. » Vinum ergo damnatorum est, quod ex damnatorum mulcta et supplicio comparabatur; ex quo diis sacrificare, ac proinde convivari etiam peracto sacrificio veteres consueverunt.

9. EGO AUTEM EXTERNINAVI AMORRHEUM, — *q. d.* Ego, duce Josue, Chananea expulsi Amorrhæos,

(1) Veteres intra ipsum templum solebant solemnia sacrificiorum convivia agitare, uti apparet ex historia, quam refert Herodotus (*I, xxxi*), de Cleobæ et Bitone, qui in fano post sacrificium epulati et somno se delisse narratur. De conviviis, quæ post sacrificia peracta celebrari solebant, ad quæ et *I Cor. vii, 10*; *x, 21*, respicitur, vide plura in J. P. Picellieri *Antiquit. Græc. pag. 55* et seqq.

aliasque sex gentes ejus incolas, eamque dedi vobis, o Israelitæ: hæcine ergo mihi reddidistis? Recenset beneficia eis præstita, ut eorum ingratitude et apostasiam acrius arguat. Nominat Amorrhæos præ cæteris: quia hi tam statura et robore, quam savitia et scelere superabant ceteros Chananeos: unde dicti sunt Amorrhæi hebraice, id est loquentes, sive famosi et frequenti sermone celebrati, ait S. Hieronymus. Unde subdit:

Cujus altitudo cedrorum, altitudo ejus, — *q. d.* Amorrhæi alti et proceri erant instar cedri, *q. d.* Erant gigantes. Est hyperbole: et hebraisme redundat pronomen ejus. Simile est illud Virgilio:

Ahielibus juvenes patris et monilius æquos.

ET FORTIS IPSE (populus Amorrhæus) QUASI QUERCUS. — De qua Seneca in *Heracle Oeleta*:

Gemit illa multo valdeore impresso minax,
Frangitque cuneos, resiliit excussus chalybs;
Vulnansque ferrum patitur, et truncum fugit.

Sic Lucanus, *lib. I*, Pompeium assimilat quercui: hæc enim est fortitudinis symbolum, ait Pierius *hierog. 31*. Sic et Philo, ait S. Hieronymus, Esau vocat *ἄβραμ*, id est quercinum, roboreum, quasi ex quercu excisum: imo Festus a robore, id est quercus, robur dictum putat. Sensus ergo est, ait Rufinus, *q. d.* « Sylvam gentium longa jam ætate prævalidam, ita celsis vitibus comminantem, et profundis radicibus incontinentem, sedulus quasi castrorum metator excidit, ne habitacionis leviam saltem impedimentam sentirent. Quicquid ergo roboris fuerat, stirpitibus amputavi. »

ET CONTRIVI FRUCTUM EJUS DESUPER, ET RADICES EJUS SUBTER, — *q. d.* Penitus hunc populum everti, instar cedri, cuius tam sursum rami quam deorsum radices succinduntur. Perstat enim in metaphora et similitudine cedri. Porro per ramos et radices accipi possunt filii et patres. Deus enim volens gentem et stirpem tam impiam radicibus delere, jusserrat Moysi et Josue, ut Chananeos omnes, etiam pueros et infantes, occiderent. itaque omne eorum semen abolerent, *Deuter. vii, 2; Josue vi, 21; Sapient. xii, 11*, ubi Chananeus vocatur « semen maledictum. » Ita Theodoretus, Remigius et Arias.

11. ET SUSCITAVI DE FILIIS VESTRIS IN PROPHETAS, — *q. d.* Filios vestros implevi spiritu propheticæ, fecique Prophetas, equæ ratione tam filios vestros, quam vos in eis evexi et honoravi.

ET DE JUVENIBUS VESTRIS NAZARÆOS. — Repetebat « suscitavi. » Nazaræi erant quasi religiosi legi veteris, qui, ut Deo melius vacarent, ex voto abstinebant vino, et gestabant caesariem intonsam, ideoque dicti sunt nazaræi, id est separati a mundo, et addicti Deo. Unde S. Nazianzenus, orat. in laudem S. Basilii, religiosos nostros vocat nazaræos. Vide dicta *Num. vi*. Nota hic nazaraetum, id est statum Religionis, et vocationem ad

eam, vitamque in ea, esse opus Dei, quod nec nisi Deo auctore, suscipi, nec nisi eo adiutore, retineri potest. Insuper eandem esse magnum Vei donum quo Deus honorat familias eiusque benedicit, dum filios earum in eum sibi, quasi in suam familiam, adsciscit, eosque facit quasi aulicos aule sue celestis, ut merito parentes hoc Dei donum in filiis impedire et evterere non debeant, nisi Deo ingrati esse, eique resistere velint; sed potius de eo sibi gratulari, Deoque gratias agere, ac filios eo impellere, eosque Deo eorum creatori offerre, imo reddere, ut docent S. Basilus in *Ascet.*, S. Chrysostomus lib. III *Contra Vituper.*, *vite monast.*, S. Ambrosius lib. III *De Virg.*, S. Bernardus, *epist.* 141. Vide P. Plautum, lib. III *De Bono status religiosi*, cap. xxxv, et lib. II, cap. XII, XIII, XIV, XV, XVI, et XIX.

12. ET PROPINABITIS EIS VINUM. — Ita legunt omnes codices Latini, Graeci et Hebraei in praeterito. Unde in Romanis vitio typographico irrepisse videtur: *Propinabitis et mandabitis*, in futuro. Taxat enim praeterita eorum scelera, nimirum quod nazareis contra votum et professionem eorum, propinavit vinum, et Prophetis a Deo misis ad prophelandum mandavit, dixerintque: « Ne propheteis, » itaque nazareis et prophetis, ipsique Deo eorum datori non tantum ingrati, sed et hostiliter oblectati fuerint. Qua de causa iratus eis vindictam et excidium horribile comminatur. Notent haec ei qui Clericos et Religiosos ad sua vota et instituta violanda invitavit et sollicitant. Audiant fulmen Dei quod sequitur: « Ecce ego stridebo, » etc.

Ex hoc loco, ait S. Hieronymus, « haeresin suam Tatianus Encratitarum princeps statuere nititur, vinum assersens non bibendum; cum et lege praecipuum sit ne nazarej bibant vinum; et nunc accusentur a Propheta, qui propinent nazareis vinum. » Eandem ante sexennium renovavit fanaticus quidam in Hollandia, docens christianis abstinendum esse vino et carne, quod hisce vescentes nequeat servare castitatem: sed explosus ab enopolis et lanionibus, ac a magistratu flagellatus, et in exilium pulsus, insanie suae poenas dedit.

13. ECCE EGO STRIDEBO SUBTER (male quidam codices legunt super; hebraice enim est *תחת* *tachath*, id est *subter*; et graece *ὑποκάτω*, id est *subtus*) vos. — Pro *stridebo* hebraice est *עקב* *meic*, quod primo Chaldaeus vertit active: *Ecce ego adduco super vos angustiam*, et angustis afficiet vos, in loco vestro, sicut angustis premitur plaustrum onustum manipulis; dum scilicet manipuli feni vel segetum laxi, ab auriga comprimuntur et stringuntur, ut currus capiat multos, itaque iustum onus suscipiat. Verum Hebraei Graeci et Latini codices legunt, *subter* vos, non, *super* vos, ut dixi. Secundo ergo, alii sic vertunt: *Coarctationem, vel compressionem facio subter vos*, id est coarctabo et angustabo vos undique, subter et supra, sicut auriga

densat et coarctat manipulos in curru, tam inferiores, quam superiores, q. d. Multiplicabo et densabo angustias vobis circumquaque, sicut stringuntur et densantur segetes in curru, praesertim imae, quae subter sunt, ut aliis fiat locus pluresque super eos possint injici. Unde Emmanuel et Mariana ex Chaldaeo sic exponunt: *Stridebo*, id est obsidione vos premam, sicut plaustrum premitur et coarctatur plenum manipulis Hinc et Arabicus Alexandrinus vertit: *Ego deorsum vos ut plaustrum rotens*. Tertio et optime vertit Noster, cui consentit Tigrina, quae sic habet: *En ego onustum nintum premor, strideoque sub vobis, perinde ac plaustrum onustum manipulis premitur ac gemit; quod explicans Vatablus: Conqueritur*, inquit, *Deus de Israelitis, quod cum onerent peccatis, et sceleribus suis: hinc sequitur quod et Deus eos in angustias duclurus sit, e quibus eluctari non possint*. Et R. Abraham: *Non est robur, ut feram vos; sed gemo sub onere, iuxta illud Isaie, cap. I, 4: « Laboravi sustinens. »* Et cap. XLII, 24: « Servite mihi fecisti in peccatis tuis, praebuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. »

Optime S. Hieronymus: « Idcirco, inquit, sicut plaustrum stipulae vel feni onere praegravatum stridore et sonitu longe exululat; sic ego peccati vestra ultra non sustinens, et quasi stipulam tradens incendio, clamabo et dicam: Peribit fuga a veloce, » etc. Hinc Syrus vertit: *Ecce ego onustum (compressus) sum (oro) subter vos, ut comprimitur (angitur) plaustrum plenum spicis*. Et Arabius Antiochenus: *Ego deflector ne sim vester iudex, a modo quo vobiscum plaustrum plenum arundinibus*.

Vox ergo *stridebo*, tria significat. Primo, Deum quasi gravatum mole peccatorum Israelitarum sub iis genere; unde ait, « subter vos. » Secundo, indignari et stridere, ac diras omnes impiis cum excidio intentare; stridor enim est is qui sequitur: « Peribit fuga a veloce, » etc. Tertio, « stridebo, » id est stridere faciam, premam, et affligam vos ut strideatis. Hebraeus enim *עקב* *meic* est conjugationis *hiphil*, ac proinde plant activum. Unde Chaldaeus et alii vertunt, *coarctabo* vos, nimirum per Salmansar et Assyrios, qui obsidebunt et vastabant Samariam. Quocirca Ribera recte sic exponit: « Stridebo subter vos, » id est in terra vestra audiri faciam magnum stridorem, et molestissimum auribus vestris sonum; puta clamorem hostium vincientium et exultantium, ultra tum vero vestrorum civium occumbentium, vel captivorum. Ergo *stridebo*, non tam est vox et stridor Dei sub onere gementis, quam indignantis, vindicantis et punientis. Gemitus enim in Deo non est signum animi fracti, aut imbecilli; sed infensi, sese intendentis, et excitantis ad plagam. Aliter enim gemit qui gravius portat onus quam vires ferant; aliter gladiator aut lignator, qui tunc gemunt, cum se ad firmamentum et conatur intendunt: ille ut hostem feriat, hic ut quaerent securi dejiciat. Sed in Deo videre est utrumque

et gemitum ac stridorem ex fastidio, et ex offensione spirium, quo se Dominus excitat ad anhelam plagam, ait Sanchez. Rursum « stridebo » significat Deum hic comparari plaustro, non tam quatenus ipse hostes instar plaustri onusti premit et calcet, uti putant Aben-Ezra, Lyranus et Palaecius, quam quatenus instar plaustri feno onusti, quod ex feni levitate nunc in hanc, nunc in illam partem inclinando conquassatur, fremit et stridet. Ubi nota strepitum hostium, armorum, praerlorum et bellicae vastitatis, recte comparari stridori plaustri, quod re levi, puta feno, vel stipula onustum magis stridet, quam si lapidibus oneretur: lapides enim magis premunt, stringunt, onerant, ideoque firmiter degravant plaustrum, ejusque succussionem et stridorem impediunt: contrarium per omnia facit fenum. Simul apposite voluptates peccatorum recte comparantur rebus levibus et vilibus, puta feno et stipulae, quae statim marcescunt, arescunt, a vento rapiuntur, igne consumuntur: pari enim modo voluptates transeunt, marcescunt, et igne gehennae comburantur. Rursum pro feno hebraice est *עניני* *anir*, id est manipulus, id est manipuli, quibus significatur multitudo peccatorum: « Hoc est fenum, » ait S. Hieronymus, de quo Propheta, *Psal.* cxxviii: *Fiant sicut fenum edificiorum, quod priusquam evellatur exaruit*. Et: *Omnis caro fenum: stipula autem illa est, super cuius incendio propheta Micheas, cap. vii, complorat dicens: Heu mihi! quia factus sum sicut qui colligit stipulam in messe, etc.* Hoc est fenum, et stipula, de quo et Apostolus loquitur *I Corinth.* iii: *Ligna, fenum, stipula uniuscujusque opus manifestum fiet; quoniam in die Domini in igne revelabitur.* Quocirca aliqui apud Vatablum sic vertunt: *Ecce ego genere faciam (vos) sub vobis, id est in locis vestris, vel stridere vos faciam, scilicet sub onere tribulationum. Meic enim significat ita aliquid premore, arcitare, gravare tot ponderibus et angustis, ut res pressa et oppressa sub iis gemat et strideat instar plaustri nimis onusti. Et *sub vobis, vel subter vos, Hebraeis idem est quod in loco vestro, ut patet. Ezodii* xvi, 29, *Habacuc* iii, 16, et alibi. Ita S. Hieronymus, Remigius, Hugo, Lyranus et alii. Consentunt Septuaginta, qui vertunt: *Ecce ego volvo (angustias et tribulationes) subter vos (in loco vestro) sicut volvoitur plaustrum plenum stipula; ita ut eas fugere et effugere non possitis. Unde subdit: « Et peribit fuga a veloce, » etc.* Ita Theodoretus. Et S. Hieronymus: « Volvere, inquit, se subter eos sicut plaustrum comminatur Deus, feno vel stipula praegravatum, ut quia frumentum non habent quod in horrea condatur, fenam eorum et stipula incendio concremetur. » Simili modo « stridula plaustra » dixit Ovidius, lib. III *Trist. eleg.* 12, et Virgilius, lib. VIII *Aeneid.*:*

Striduntque cavernis

Sticturæ chalybium.

Et IV *Georg.*:

Stridere opes utero et ruptis effervere costis.

Et *Aeneid.* lib. I:

Carlo foribus stridebat ahenis.

Moraliter S. Gregorius, lib. XXXII *Moral.* cap. vi: « Ecce ego stridebo subter vos, sicut stridet plaustrum onustum feno; quia enim fenum est vita carnalium, sicut scriptum est: *Omnis caro fenum*, in eo quod Dominus vitam carnalium patitur, more plaustri fenam se portare festatur. Cui sub feni onere stridere, est pondera et iniquitates peccantium cum querela tolerare. » Addit Rufinus: *Queritur, ait, Deus, quia diu peccantem populum sustinebat, se oneratum instar plaustri, sed cui onus villis materia confisisset, q. d. « Si plaustrum onustum haberet aliquam discernendi facultatem, indignantis sine dubio strideret, si villa, quam si pretiosa portaret: sic et Deus noster majorem se sarcinam pronuntiat experiri, eorum peccata tolerando, in quibus nihil queat de pretiosis studiis reperire, sed qui omnes ad vile fenum, quod facile ignibus consumitur, accesserunt. » Et Rupertus: « Feni, ait, similitudine utitur, quia plaustrum feni tardius progreditur, et ideo velocis comprehenditur ab insequente, et celerrime incendio absumitur. »*

Allegorie, Christus stridebit contra reprobus in die iudicii, dicens: « Ite, maledicti, in ignem aeternum; » ibique instans ferri in igne, jugi folium flatu succensit, stridentis, stridere eos facit; nam, ut ait S. Mathæus viii, 12, « Ibi erit fletus et stridor dentium. »

14. ET PERIBIT FUGA A VELOCE. — Hæc verba accipi possunt dupliciter. Primo, quasi pendentia a verbo *stridebo*, quod praecessit, quasi stridor, vox et rugitus Dei contra impios Israelitas, sit hic: « Peribit (pereat) fuga a veloce. » Secundo, quasi non pendentia a verbo *stridebo*, sed hujus stridoris Dei sint fructus et effectus, q. d. Cum stridebit Deus contra Israel, omnes communi clade involvet, a qua proinde velox eripere se non poterit velocitate sua, nec miles fortis bellica sua fortitudine, vel agilitate, etc., ut vitam suam tueatur et servet. Id ita accidisse Israeli et Samarie, cum eam vastavit Salmansar, patet IV *Reg.* xvii et xviii, et II *Paral.* v. Porro S. Hieronymus (et ex eo Remigius, Albertus et Hugo) scribit Rabbinos singula hæc adaptare singulis regibus Israel, a primo Ieroboam usque ad ultimum Hosee, hoc modo: « Peribit, inquit, fuga a veloci, quem Hebraei Ieroboam filium Nabath intelligunt, qui prius in Ægyptum fugerat, » persequente eum Salomone, III *Reg.* xi. « Et fortis non obtinebit virtutem suam, fortem Baasam interpretantur, qui fuit ad bella promptissimus. Et robustus non salvabit animam suam, hunc Amri sentiunt. Et tenens arcum non stabit, sive

sustinebit, de Jehu filio Namsi, qui Joram regem Israel sagitta percussit, dictum putant. Et velox pedibus suis non salvabitur, Manahem intelligunt, qui frustra festinans, regi Assyriorum dona direxit. Et ascensor equi non salvabit animam suam, hunc Phacee filium Romelie interpretantur, qui juncto Aram, id est Syro, sub rege Achaz, Judæe multa vastavit. Et robustus corde, nudus fugiet in die illa; solus Hosee, qui ultimus rex decem tribuum fuit, et errantem populum ad Dei cultum revocare conatus est, quasi nudus egreditur de incendio; nudum autem vocat, quia sub ipso decem tribus captæ sunt. » Ita Hebræi apud S. Hieronymum.

Verum priora ex his jam erant præterita: hic autem intentatur Israeli futura clades extrema, ejusque excidium, quod cepit a Phul tempore Manahem, ac perfectum est a Salmanasar tempore Hosee, IV Reg. xv, 19, et IV Reg. xviii, 9.

15. TENENS ARCM NON STABIT, — q. d. Sagittarii Israelitarum, qui eminus jaciendo sagittas pug-

nant, non consistent contra adversarios, ut Assyrios. Ita Vatablus.

16. ROBUSTUS CORDE INTER FORTES NUDUS EGRET, — Tigurina: *Qui inter heroes magnanimus est, nudus aufugiet in die illa*, puta projecto clypeo et ense, inermis, q. d. Viri fortes tam corpore quam animo, non sustinebunt impetum Assyriorum; sed cadent animis, et projectis armis, terga vertentes, aufugient. Hinc Septuaginta vertunt: *Fortis non inveniet cor suum in potentibus*; S. Hieronymus legit: *Inter potentes nudus fugiet*. Ad litteram agitur de Israelitis fugientibus Assyrios, ut patet ex præced. Quare minus recte Isidorus Pulosiota, lib. I, epist. 53, ad litteram censet hic agi de passione Christi, et per nudum intelligi adolescentem, qui « sindone coopertus ad nudum, carnicum Domini ævitiæ, relicta ipsius sindone, effugit. » Mystice censet notari hic viros religiosos, qui se terrenis nudant, ut leves et expediti a mortaliū face, ad eam vitam que ab inferitate mota est, quasi additis alis evolent.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prophetat Israelæm Assyriis, et Deo, quasi leoni rugienti, et aucupi in prædam dandum. Secundo, vers. 9, advocat Philistinæ et Ægyptios, ut videant scelera, indeque strogem Israelis, quæ tanta erit, ut ex ea via duo vel tres, tique miseri et ægri evadant; sed tam ipse, quam ejus idola et aræ, ac palatia domusque eburnæ diruantur (1).

1. Audite verbum, quod locutus est Dominus super vos, filii Israel: super omnem cognationem, quam eduxi de terra Ægypti, dicens: 2. Tantummodo vos cognovi ex omnibus cognationibus terræ: idcirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras. 3. Numquid ambulabunt duo pariter, nisi convenerit eis? 4. Numquid rugiet leo in saltu, nisi habuerit prædam? numquid dabit catulus leonis vocem de cubili suo, nisi aliquid apprehenderit? 5. Numquid cadet avis in laqueum terræ absque aucupe? numquid auferetur laqueus de terra antequam quid ceperit? 6. Si clanget tuba in civitate, et populus non expavescet? si erit malum in civitate, quod Dominus non fecerit? 7. Quia non facit Dominus Deus verbum, nisi revelaverit secretum suum ad servos suos Prophetas. 8. Leo rugiet, quis non timebit? Dominus Deus locutus est, quis non prophetabit? 9. Auditum facile in ædibus Azoti, et in ædibus terræ Ægypti; et dicite: Congregamini super montes Samariæ, et videte insanias

(1) Pendet hujus capitis initium ex superioribus. Supra enim, ultimus capitis præcedentis particula, supplicium divinum in Israelitas immittendum prædixerat Propheta; hic vero docet illud equum esse; quod facit in isto capite, in quo videre est veluti præparationem, convictionem et denuntiationem.

Primo igitur, præparat auditores ad habendam fidem, primo, per autocceptionem, qua declaratur, electionem Israelis in populum Dei non impedire, sed potius urgere vindictam divinam, 1, 2; secundo, per multiplicem probationem, qua ostenditur, prophetis etiam immanibus esse credendum: quia non nisi à Deo, et conjuncti cum Deo prædicare possunt certo futura, 3; quia non imman-

tur, nisi ob crimina jam præsentia, 4; quia sicut non temere ac fortuito homines inclinant in mala, sic vocales præsumunt, 5; quia omnium afflictionum auctor est Deus, atque hinc earum præsentia commovere debent, 6; quia futurorum revelatio est auditoribus utilis, et promulgatio prophetis necessaria, 7, 8.

Secundo, Israelæm convidebit de criminibus que a gentibus etiam reprobantur, 9, 10.

Tertio, denuntiat judicia Dei et penas, que sunt primo, everso et spoliato urbi, 11; secundo, translato populo omnimoda, paucis exceptis, 12; tertio, destructo altarium in Bethel, 13, 14; quarto, subversio palatiorum et domorum nobilium.

multas in medio ejus, et calumniæ patientem in penetralibus ejus. 10. Et nescierunt facere rectum, dicit Dominus, thesaurizantes iniquitatem et rapinas in ædibus suis. 11. Propterea hæc dicit Dominus Deus: Tribulabitur, et circumietur terra; et detrahetur ex te fortitudo tua, et diripientur aedes tuæ. 12. Hæc dicit Dominus: Quomodo si eruat pastor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ; sic eruentur filii Israel, qui habitant in Samaria in plaga lectuli, et in Damasci grabato. 13. Audite, et contestamini in domo Jacob, dicit Dominus Deus exercituum. 14. Quia in die cum visitare cæpero prævaricationes Israel, super eum visitabo, et super altaria Bethel: et amputabuntur cornua altaris, et cadent in terram. 15. Et percutiam domum hiemalem cum domo æstiva; et peribit domus eburnæ, et dissipabuntur aedes multæ, dicit Dominus.

1. FILII ISRAEL. — S. Hieronymus, Remigius, Hugo, Lyranus et alii per filios Israel accipiunt omnes duodecim tribus, ac consequenter et Judam, eo quod sequatur: « Super omnem cognationem quam eduxi de terra Ægypti. » Verum ex seq. vers. 12 et 14, liquet Prophetam proprie loqui Israeli, id est Samariæ et decem tribubus, ita tamen ut sermonem mox dilatet et extendat quoque ad Judam, q. d. Vos, o Israelitæ, quin et tu, o Juda, adeoque omnes quos Deus eduxit ex Ægypto, qui cognati estis, ut sanguine, ita et scelere, futuri et similes in pena strageque, audite ex ore meo Dei iras, minas et onus quod vobis imponit. Ita Theodoretus, Albertus, Arias et alii.

2. TANTUMMODO VOS COGNOVI EX OMNIBUS COGNATIONIBUS TERRÆ. — q. d. Vos, o Israelitæ, solos ex omnibus gentibus elegi, ut vertit Chaldaeus, mihi in populum, in familiares et amicos, imo in filios, ut vos quasi pater alerem, tuerer, provererem et exaltarem. Subaudi cum Chaldeo, Vatablo et aliis: Cur ergo a me ad vitulos aureos defecistis? « Idcirco visitabo (puniam) super vos omnes iniquitates vestras. »

Secundo, « cognovi, » id est curavi, et curo vos, resque vestras per peculiarem providentiam, qua vobis legem dedi, tot miracula et bona contuli, penas et præmia proposui, rexi et direxi, imo rego et dirigo, ideoque bene agentibus mihi que obedientibus prospera omnia, male vero faecientibus adversa immitto, ut vos quasi pater castigem, eoque quasi freno vos infrenem, et per viam virtutis ad me reducam, cum alias gentes præ vobis non cognoscere, id est non curare et negligere videar, easque ut alienas a me, dimittam sequi desideria cordis sui, in futuro acerrima et æterna pena eas puniaturus. Magnum enim indicium animi vere paterni, et de florum commodis solliciti est, advovere aut ægrotanti cauterium, aut pipiranti aculeos, aut erranti flagellum, ait Sanchez.

3. NUMQUID AMBULABUNT DUO PARITER, NISI CONVENERIT EIS? — Septuaginta: *Nisi cognoverint se*; Aquila: *Nisi constituerint inter se*. Quæres, quorsum dicitur, et quid significat hoc adagium, et quinque que sequuntur usque ad vers. 6, et qui-

nam sunt hi duo simul ambulantes? Respondent primo Theodoretus, Remigius et a Castro in paraphrasi, hosce duos esse Deum et Assyrios, q. d. Deus et Assyrii pariter ambulat, perguntque ad vestrum excidium, o Israelitæ: Deus enim est qui Assyrios in vos immittit, ut scelera vestra puniat. Idem censent significari sequentibus quinque adagis: putant enim omnia eo spectare, ut significant nonnisi Deo vindicante hostes immitti, sicut duo non ambulat simul, nisi prius inter eos convenerit, et sicut leo non rugit, nisi capta præda, et sicut aucups non auferit laqueum, nisi capta ave, et ita de cæteris: nihil enim eorum fit, nisi posita conditione; sic nihil fit in cladibus et excidiis, nisi annuente et puniente Deo. Probant, quia Deus hæc adagia concludens, eorumque scopum et sententiam indicans, subdit vers. 6: « Si erit malum in civitate quod non fecerit Dominus? » quasi dicit: Hæc duo pariter parique passu ambulat, Dominus et malum, sive numen et providentia, Deus et vindicta, puta castigatio impiorum; quia nec est Deus sine providentia, sive numen sine vindicta impiorum; nec aliqua eorum vindicta exereatur sine Deo et numine. Hic sensus sublimis est et moribus congruens.

Secundo, Arias censet hos duos esse Juda et Israel, sive duas tribus et decem; rursum, esse Nabuchodonosor et Salmanasar, q. d. Juda et Israel schismate a se videntur divisi, sed tamen in idololatria et scelere consentiunt, et pariter ambulat ad colenda eadem idola. Idcirco pariter contra eos ambulabunt Nabuchodonosor et Salmanasar: ille ut Judam, hic ut Israelem puniat et perdat. Deus enim utrumque immittit et dirigit ad idem utriusque excidium.

Tertio, Hugo Lyranus et Vatablus, per duos hos simul ambulantes, accipiunt Deum et Prophetam, v. g. Amos, q. d. ait Vatablus: « Sicut duo nunquam aliquo simul proficisci solent ob aliquod negotium, nisi prius de eo conveniat inter ipsos: sic Propheta, per quos prædicam me visitatorem iniquitatis vestras, ut jam dixi, non accedent ad vos ut hæc annuntiet, nisi maxime illis mecum conveniat, ut de hoc vos admoncant. Hæc enim similitudine voluit ostendere præstan-

tiam prophetie, magnamque esse inter Deum et Prophetas consensum. Unde paulo post vers. 7, seipsum declarat his verbis: Quia non facit Hominus Deus verbum, nisi revelaverit secretum suum ad servos suos Prophetas (1).»

Quarto et congruentius, magisque genuine Rupertus, Clarus et Ribera censent hos duos simul ambulantes esse Deum et populum Israel, q. d. Ego Deus ambulavi simul cum Israele, olim pio et obsequente, cum scilicet eum quasi manu tenens eduxi ex Aegypto, et per desertum perduxi in Chanaan: quia tunc ipse mecum conveniebat, sinebat se a me regi, meumque ductum et legem libens sequebatur. At nunc, me relicto, ambulat cum diis alienis. Quocirca ego pariter non ambulo cum eo, quod ipse cum idolis convenit, non mecum; sed potius contra eum ut hostis incedam, ut minatus sum Levit. xxvi, 24, puta ambulabo cum eo, uti carnilix cum reo, quem ducit ad furcam; sicut leo ambulat cum praeda quam discepsit; anceps cum ave quam cepit; venator instructus laqueo cum fera quam illaqueavit. Rugiam enim in eum quasi in pradam meam, et per Amos aliosque Prophetas, certum et inevitabile ei per Assyrios exitum predicam et intendo.

Ut hæc expositio explicetur et probetur, suppono quod, sicut in fabulis et apologis (v. g. Aesopi) sunt tres partes, scilicet *fabula*, *prologus* et *epilogus*, id est fabula, profulatio et *ambulatio*: profulatio est ipsa prelibatio et quasi prologus, significans in quos et quorsum dicatur fabula; ambulatio est epilogus fabule, significans quid ex ea discere, quem fructum capere debeamus: ita pariter in adagiis, enigmatibus et parabolis sunt tres partes, puta parabola ipsa, proparabola et postparabola. Proparabola est ipse prologus parabole, indicans ejus finem et scopum, qualis est illa Luc. xiv, 7: «Dicebat autem ei ad invitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent,» q. d. Scopus Christi in parabola sequenti, que est de invitatis, est taxare ambulosos, qui primas cathedras et discubitus primos ambiunt: postparabola est

(1) Hanc tertiam interpretationem et longe probabiliorum de Amos, quia cum antecessoribus et consequentibus optime concordat. Ex revera, quia liberal supra Propheta (in 12) Israelites interduxit prophetas, ne validarentur; nunc vult eorum auctoritatem et consensum cum Deo asserere (in in analysi ad synopsis adjuncta exponimus). Ab hoc igitur versu usque ad octavum, sequuntur questiones seu interrogatioes parabolicæ, in quibus tertiam comparationis non expressum, sed lectoris acumen erendum relictum est. Earum applicatio brevis vers. 7, 8, sequitur, omninoque harum interrogationum propositarum tunc videtur esse, ut ostendatur, se aliosque prophetas non proprio instinctu, sed jussa et auctoritate divina vaticinari, quod mandatum detrectare velle temerarium est. Sic similitudine hujus versus tertii voluit demonstrare unquam esse inter Deum et prophetas consensum. Sic Rosenmüller, Ackermann, Maurer, Kilber, d'Alholti, etc.

conclusio parabole, significans ejus usum et fructum, qualis est ibidem vers. 11: «Quia omnis qui se exallat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur.»

Hoc supposito, dico horum sex adagiorum sive parabolarum sensum venandum esse ex proparabola, sive prologo qui immediate præcessit; et ex postparabola, que immediate postea subjungitur. Prologus autem hic est: «Audite verbum quod locutus est Dominus super vos, filii Israel, super omnem cognationem quam eduxi de terra Aegypti, dicens: Tantummodo vos cognovi ex omnibus cognationibus terræ; et maxime id quod mox sequitur, et immediate adagia hæc præcedit, nimirum: «Ideo visitabo super vos omnes iniquitates vestras,» q. d. Puniam vestra in me scelerata, eo quod, cum ego eduxerim vos ex Aegypto et vobiscum jugiter quasi pater ambulaverim: vos tamen superbe et ingratis vertentes mihi dorsum, me spreto, ambulaveritis cum idolis et vitulis aureis. Postparabola est vers. 6: «Si erit malum in civitate, quod Dominus non fecerit? Quia non facit Dominus verbum, nisi revelaverit secretum suum ad servos suos Prophetas. Leo rugiet, quis non timebit? Deus locutus est, quis non prophetabit?» q. d. Uti in proparabola dixi, ita in postparabola dico et repeto me, non alium, mala et clades vobis intectare per Prophetas, eaque mox repisa per Assyrios inflicuros, ut in vos rugiam et servam, sicut leo in pradam, eo quod tantum hostes contra me inceseritis, ambulantes cum idolis, qui sunt jurati mihi inimici. Ecce hic videmus clare tam prologum, quam conclusionem parabole significare, eo spectare parabolas hæc, ut per eas indicet Deus se olim cum Israele ambulasse quasi patrem cum filio, eo quod recte illi cum eo conveniret: at jam post ejus apostasiam, schisma et idololatriam, se amicum illam presentiam, et paternam curam opemque ab eo ablatum, et contra eum incesurum, ac per Prophetas suos, strages et exitum ei intendant, illudque mox illaturum per Assyrios. Ergo hic est horum sex adagiorum et parabolarum scopus et sensus.

Ubi nota: Duo hic in postparabola significant Deus: *præius*, nihil mali immittit civitati, v. g. Samarie, nisi a Deo; *secundum*, illud ipsum malum se ei non intelligere, nisi prius ipsam de eo premoneat per Prophetas, ut vitam corrigat et malum evadat; utque sciat malum, cum id ei obveniat, non aliunde quam a Deo vindicet, qui illud ei per Prophetas comminatus est, obvenire. Propheta enim hic vult fidem et auctoritatem, etque ac certitudinem conciliare suæ prophetiæ ac minis, quæ ex Deo Israele intendant: auctoritatem, dicendo Deum non facturum quidpiam mali Samariam, nisi illud prius sibi revelaverit et per se preannuntiari: certitudinem, dicendo hæc sua minacia oracula esse sibi a Deo revelata,

esseque minas et verba ipsius Dei, qui est prima veritas, fallique aut fallere nequit. Credant ergo Israelite has non esse minas verbales et inanes, sed reales et efficaçes, utpote Dei irati et servientis instar leonis. Quocirca hic se Propheta non consistit alterum, vel secundum a Deo, sed quasi eundem cum Deo, scilicet ut Dei os et tubam, que clangat et rugiat contra Israel, qui est aller, vel secundus a Deo. Duo ergo ambulantes hic sunt, Deus per Prophetam minans, et Israel minas hæc Dei excipiens. Jam secundum hæc, reliqua quinque adagia sigillatim explicanda et adaptanda sunt. Secundum ergo est quod sequitur: «Non quid rugiet leo?» etc. Ita S. Hieronymus, Eusebius, Mariana et alii.

Allegorice S. Hieronymus: Non possunt duo, puta Gentiles et Judei, ambulare simul, nisi convenierint in una fide utroque capite Christo. Quod si discordia separentur, statim eos leo rugiens et anceps diabolus invadat et capiet.

Tropologice, Rupertus: Non potest Deus ambulare cum peccatore, si ille peccatum defendat. «Nos duo sumus, inquit, ego qui arguo vel corripio, Deus, et Israel qui corrigitur; nimirum non convenit nobis, quia me corripientem Deum cœteris Israel non audit. In hoc nobis animas disconvenit: quia ego arguo, ille se defendit.» Et S. Augustinus, in Psalm. lxxv: «Quamdiu, inquit, non confiteris peccata tua, quodam modo rixaris cum Deo. Quomodo enim non cum illo litigas, qui quod illi displicet laudas? Psalmi vox est dicentis: Incipite Domino in confessione. Quil est: Incipite Domino in confessione? Incipite adjuvati Deo. Quomodo? Ut hoc vobis displiceat, quod et illi displicet. Displicet illi vita tua mala: si placeat tibi, disjungaris ab illo; si displiceat tibi, per confessionem illi conjungaris.»

4. **NUMQUID RUGIET LEO IN SALTU, NISI HABUERIT PRADAM?** — Leo est Deus, præda est Israel, rugitus sunt minæ Prophetarum, Israeli exitium per Assyrios ex Dei jussu intentantium, q. d. Sicut leo famelicus rugit, dum in angustibus, vel etiam in oculis habet prædam: rugit, inquam, ut iras et animos excitet, ad feram quam prædari vult invadendam; aut, si eam ceperit, ad eam contra lupos, ursos aliosque feras et homines tutandam, ne sibi eripiantur: ita Deus rugit, indignatur et minatur per me aliosque Prophetas, vobis, o Israelite, quos jam invadit per Assyrios, quosque quasi jam captos in manu habet, et proxime cladi et captivitati destinat. Sicut enim leo nunquam rugit, quin prædam capiat, laceret et devoret: ita Deus non minatur obstinatis penas, quin profinus illas eis infligat, easque cedat et mactet, uti vos, o Israelite, mactabit per Salmanasar. Nota ex Aristotele, Plinio et aliis mox claudis. Leo solet rugire bis: *primo*, cum famet, et querit videlicet prædam; *secundo*, cum eam capti: tum enim partim ira, ne sibi eripiantur;

partim fame et ingluvie frendens et murmurans rugit. Leo enim gulosus est et belluatur, ita ut partes integras ossaque deglutiat, antequam dentibus ea comminat. Unde ita se infarcit, ut repletus ad biduum vel triduum non esuriat, nec comedat ordinarie nisi alternis diebus, puta semel in biduo, uti docet Aristoteles lib. VIII *Hist. anim.* cap. v, Plinius lib. VIII, cap. xvi, et *Ellanus* lib. IV *Hist. anim.* cap. xxxiii. Hinc et ex ingluvie hæc, halitus ejus gravis est et fetet: «Anime leonis virus grave,» ait Plinius lib. XI, cap. xxxiii. Simili modo rugit Deus tum ante exitium Israel per Prophetas ei minando; tum in exitio Israel per Assyrios concidendo, nec permittendo ut Aegypti alive eum sibi eriperent. Magis tamen hic Propheta loqui videtur de rugitu leonis ante prædam: suas enim prophetias minaces per Amos, Osee et alios editas de futuro et instante exitio, Deus hic comparat rugitui leonis. Adde, major et horribilior est rugitus leonis, cum videt hostem, ut cum invadat et prædetur, quam dum eum capiet et devorat. Porro dicitur tunc eam habere, tum quia eam habet oculis suis propositam, tum quia in se certam eam habet. Sequitur tertium adagium secundum simile:

NUMQUID DABIT CATULUS LEONIS VOCEN DE CUBILI SIO, NISI ALIQUID APPREHENDERIT? — Tigrida *Num catulus leonis vocem suam edit egressus de iustro, cum nihil præda cepit?* Repetitione hæc Propheta Dei potentiam et oraculi certitudinem astruit, q. d. Si præda salvari a leone et a catulo leonis rugiente, quis vestrum, o Israelite, evadat manus Dei irati? Leoni subjungit catulos; quia, utpote petulci et istrante semper stomacho famelici rugiunt magis, juxta illud *Psalm.* ciii, 2: «Catuli leonum rugientes, ut rapiant et querant a Deo escam sibi.» Unde in Scriptura ira Dei, æque ac hostium acer insultus, comparatur rugitui leonulorum, ut *Isaie* xxxi, 4: «Quomodo si rugiat leo, et catulus leonis super prædam suam, etc.: sic descendet Dominus ut prædetur.»

5. **NUMQUID CADET AVIS IN LAQUEUM TERRÆ AD QUE AUCEPE** — qui avi laqueum posuit? q. d. Non sicut ergo avis non capitur laqueo nisi ab aucepe, ita et vos captivamini ab Assyriis, non alio id agente, quam Deo, qui Assyrios quasi laqueum vobis posuit. Hebræum *קוק* *mehes* significat illaqueatorem, puta aucepem, ut vertunt Septuaginta, Noster et alii. Potest *secundo* cum Vatablo verbi, *offendiculum*, q. d. Sicut avis non cadit in laqueum sine offendiculo, id est quin eo spoliatur et stranguletur; sic nec vos cadetis in manus Dei et Assyriorum, quin eis captivamini et strangulamini. Verum quia illud significat proximam parabolam, hinc ut sit gradatio, simplicius Noster et Septuaginta vertunt, *absque aucepe*. Sequitur ergo quartum adagium tertio connexum:

NUMQUID AUFERENTUR LAQUEUS DE TERRA, ANTEQUAM

quid CEPERIT? — *q. d.* Sicut laqueus a venatore non tollitur, nisi eo avem vel feram illaqueaverit et ceperit, sic nec ego tollam expansum rete meum, puta Assyrios et Samaria, donec eam ceperint et vastarint, sed quasi aeneas continuo assistam et intendam eis, quasi meis laqueis, nec desistam donec eos capiant et jugulent. Excludit omnia effugia impiorum et incredulorum, qui hæc ejus oracula vel elevabant, vel eludebant dicendo: *Minne hæc sunt solite Prophetarum, sed minæ duntaxat, sicut parentes pueris ostentant virgam, non ut feriant, sed ut minis eos percellant: veniet Assyrius, ostentabit se Samarie; sed non audebit urbem tam potentem et munitam aggredi: nobis ergo intactis et illæsis domum redibit. Hæc effugia et has illusiones minarum et oraculorum suorum succidit hic Deus, certeque denuntiat Assyrium non recessurum a Samaria, donec eam capiat, sicut venator non tollit laqueum, donec eo avem constrinxerit. Nota minas Prophetarum et predicatorum hic comparari rugitui leonis, reti aucupis et clangori tubæ, vers. 6. Vere Nicetas in *Vita Alexii Commenti*: « Laqueus, ait, et retia divina providentia nemo evadere potest, » ut eosdem evadere nequivit Pharaon, Diocletianus, Maximianus, Julianus Apostata, Valens imperator alique similes. Similem laqueum Judæis intendat David, *Psal. lxxvii, 23*: « Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in retributiones, et in scandalum. » Hæc est divina justitiæ venatio: sicut enim principes viri apros luposque, ita Dei vindicta venatur tyrannos et impios. Sic de Sedeia ait Deus, *Ezechiel. xii, 13*: « Extendam rete meam super eum, et capietur in sagena mea, » per Chaldaeos. Sequitur adagium quintum:*

6. SI CLANGET TUBA IN CIVITATE, ET POPULUS NON RESPONDET? — *q. d.* Sicut tuba tempore belli personante, et classico prestrepente, ac significante hostem adesse, paranda esse arma et aciem, fieri nequit quin populus metu hostis et cladis, ac horrore clangoris bellici percellatur; sic multo magis vos, o Israelitæ, deberetis pavere et percelli ad voces hæcæ meæ, quibus ex Deo classicum cano, ac hostem, ignem et flammam vobis prædico et intendo. Clangor ergo tubæ est propheta: clangens est Deus: tuba est os Prophete: hostis est Assyrius: civitas, Samaria: populus, Israelitæ metu percellendi et exanimandi.

SI ERIT MALUM IN CIVITATE, QUOD DOMINUS NON FECERIT? — Hic est postparabola, sive conclusio et applicatio parabolarum præcedentium, *q. d.* Quinque parabolas quas jam recensui, significant malum, id est afflictionem et cladem extremam afferendam Samariæ per Assyrios, non ab alio, quam a Deo a quo apostatarunt, quemque irritarunt, præponendo ei vitulos aureos. Cum ergo hæc clades vobis, o Israelitæ, advenerit, certo scitote a me illam vobis inferri: ideo enim ego solus illam per Prophetas vobis prædico et com-

minor, quia solus illam vobis infligam, non Baal, non Chamos, non quis alius inanum dormum. Unde explicans subdit: « Quia non facit Dominus, » etc. (1).

Moraliter, discite hic rapinarum, incendiorum, stragum et calamitatum omnium, tum publicarum, tum privatarum, quæ impiis et peccatoribus infliguntur, Deum esse auctorem: Deus enim, gubernator universi, iudex est et vindex omnium. Recte Plutarchus in *Moral.*: « Ut amnes, ait, quidam repente se condunt sub terram, nihilominus eo perferuntur quo tendunt: ita numinum ira, licet occulte, tamen in extremas calamitates auferunt aliquando nocentes, » etiam dum non cogitant « vltorem post caput esse Deum. » Et Horatius:

Raro antedentem scelestam,
Deseruit pede pæna claudo.

ElJeremias, *Thren. iii, 37*: « Quis est iste, qui dixit ut fieret, Domino non iubente? Ex ore Altissimi non egredientur nec mala nec bona? Quid murmuravit homo vivens, vir pro peccatis suis? » vide ibi dicta. Et cap. xviii, 11: « Ecce ego fingo contra vos malum. » Et *Isaie* cap. xlv, 7: « Ego Dominus, et non est alter formans lucem, et creans tenebras; faciens pacem, et creans malum. » Vide S. Basilium, hom. *Quod Deus non est auctor malorum*, ubi ostendit proprie nihil malum esse nisi peccatum, cujus auctor est voluntas creata, non Deus: cætera vero mala pœnæ, quæ vocantur, honestæ, non mala, præsertim quia per ea Deus interficit peccatum, et vivere facit justitiam, aut potius facit hominem mori peccato, ut vivat justitiam. « Quantum enim, ait, exterior homo noster corrumpitur, tantum interior renovatur. Non igitur alium interficit, et alium vivificat; sed eundem per ea que interficit vivificat. Caro igitur periretur ut anima sanctetur. Peccatum perimitur, ut justitia vivat. »

7. QUA NON FACIT DOMINUS DEUS VERBUM, NISI REVELAVERIT SECRETUM SUUM AD SERVOS SQUORUM PROPHETAS. — *Ti quia* potest accipi pro verumtalem, efficacius tamen accipias proprie, ut causæ ejus quod non facit Dominus; quia ipse omnia mala civitati eventura prius revelat Prophetis, et per eos illa se civitati mox inflicturum comminatur: ergo cum mox illa civitati infligantur, ipse est, non

(1) Estne quidquam, inquit, in urbe quapiam mali et calamitatis, cujus non sit auctor Deus? quod ille non immiserit? ob peccata videlicet civium. Debeuerat ad similitudinem postremam subdere *μαρτυροῦμαι*. Num a Propheta prænuntiabit nomine Dei quidquam mali alicui civitati, et non contremiscent populus? Annoa mala prænuntiante Propheta a Deo, populum par est pertimescere! Sed quia mala non prænuntiat Propheta nisi a Deo, et cum prænuntiat per Prophetam mala accidunt, accidunt a Deo, propterea id memorat, quod ex prioribus consequatur: num vero fortuito quidquam mali in civitate accidit, quin potius auctor ejus est Deus?

alius, qui ea civitati quasi iudex et ultor infligit, ut comminatus est. Porro Deus hanc cladem civitati Samariæ non inferet, nisi vobis, o Samaritæ, per Prophetas præmonitis, idque duas ob causas. *Prior* est, ne causari possitis vos nunquam fuisse reprehensos. *Posterior*, ut certi sitis eam ob scelera vestra vobis infligi, Deumque eorum vindictam ejus esse auctorem: qua re Propheta declarat tum dignitatem, tum necessitatem sui muneris, puta prophetæ, utpote a Deo accepti, ut scilicet ipse esset quasi legatus Dei ad Israël, et inter eos internuntiis, sequester et mediator; tum misericors Dei consilium, uti mox ostendam.

Quocirca nota: « Verbum » metonymice significat rem, puta cladem verbo significatam et prædictam. Unde mox idem vocat « secretum suum, » et, ut Theodotion, *consilium suum*, puta arcanum ejus decretum de clade hæc inferenda. Septuaginta vertunt, *ἐκδίκησις*, id est *exultationem*, vel potius, ut S. Hieronymus vertit, *correctionem suam*: quo significatur minas et plagas Dei non proficisci ex odio, sed ex amore paternali erga homines. Sicut enim pater corripit et castigat filium quem diligit, ut eum erudiat; sic et Deus peccatorem. Quapropter castigationem hanc invitus, et quasi coactus inferet, ideoque ut eam penitendo evadant homines, prius per Prophetas et predicatorum eam comminatur et prænuntiat, quæ omnia miram Dei clementiam significant, ait S. Hieronymus. Ita ante diluvium præmonuit peccatores per Noe, qui ea de causa centum annis arcam fabricavit, ut per centum annos homines seiscitantes fabricæ hujus causam, monerentur de instante diluvio, illudque penitendo averterent et evaderent, uti excidium evaserunt Nivivite præmoniti a Jona. Sic per Moysen nullam *Agypto* plagam inflixit, nisi prius per eundem de ea Pharaonem et *Agyptios* præmoneret, ut patet *Exod. cap. vii, viii et ix*. Sic clades per Syros, Ammonitas, Madianitas et Philisteos, quæ narratur in libris *Judicum*, Hebræis non intulit, nisi iis præmonitis per Josue, cap. *xxi*, perque *Deboraham*, *Judic. iv, 4*, et alios Prophetas. Sic excidium per Titum et Romanos Judæis non irrogavit, nisi præmonitis per Christum, *Luc. cap. xix, 42*, et Apostolos. Sic cladem extremam orbi non inferet, nisi præmis *Ms* Prophetis et Angelis, qui septem tubis insonantes eandem toto orbe proclamabunt, *Apocal. cap. xvi, 1*.

8. LEO RUGIET, QUIS NON TIMEBIT? (*q. d.* Quanto magis Deus rugiens et comminans ab omnibus timeendus est? Unde partim explicans, partim inferens subjungit): DEUS LOQUITUR EST, QUIS NON PROPHETABIT? — Hæc enim propositio prioris est parallela partim explicatio, partim illatio et conclusio, *q. d.* Si, leone rugiente, omnes timeant; ergo multo magis, Deo fremente, omnes timeant oportet; ac imprimis nos Prophetæ, qui primi hinc de in nobis loquentis rugitum audimus, illius metu percellimur; ideoque trepidi tacere, non possumus, sed prophetamus et inclamamus

omnibus, ut sibi caveant et prospiciant, ne ejus prædiant et ab eo dissepantur, præsertim quia ideo in nobis loquitur et rugit, ut nos eundem rugitum prophetando aliis promamus et exprimamus, *q. d.* Cum Deus nos Prophetas mittit iubeatque prophetare, silere non possumus: ita S. Hieronymus, Emmanuel, Mariana et alii. Amolitur aliud incredulorum Israelitarum effugium, vel potius improprium. Improperebant enim jugiter Prophetis, quod ipsi tristia semper prophetantes Israeli, viderentur de ejus clade gaudere, eique insultare. Respondet Amos se invitum hæc prophetare, cogique a Deo, nec posse se illi resistere. Deo enim loquente, mandante et mittente Prophetam, quis non prophetet? quis silere, quis Dei imperium detrectare audeat? Deus enim est quasi leo rugiens, qui Prophetam inobedientem, æque ac populum rebellem discerptat: sicut per leonem discepit Prophetam illum in re modica inobedientem, scilicet quod contra jussum Dei cibum psumpsisset in Bethel, deceptus licet ab alio propheta, qui Deum jussum suum revocasse assererat, *III Reg. cap. xiii, 24*. Sensus ergo est, *q. d.* Minæ meæ non sunt meæ, sed Dei: rugitus meus non est meus, sed Dei: Deus enim quasi leo rugit in mente nostra, et inde in ore nostro, ut vos percellat: ne ergo nobis hæc tristia oracula impuletis, Deo enim loquente per mentem et os nostrum, tacere non audeamus, nec possumus. Rursus, si leo fame, vel, cutis raptis, tremens et rugiens et saltu incurat in urbem, quis eum eminus videns, non inclamat omnibus: Fugite, leo fremens imminet, prospicite vobis? quin ergo ego Amos videns Deum tratum in Samariam incurere, ut eam disperdat, omnibus inclamo, ut sibi caveant? Hoc est quod Deus *Ezechiel* edixit, cap. *iii*, vers. 27: « Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israël, etc., si dicente me ad impium: Morte morieris, non annuntiaveris ei, etc., sanguinem ejus de manu tua requiram. »

Simile fuit responsum S. Aphraatis eremita. Cum enim ipse egressus eremo Ariani grassantibus resisteret, ac Valentem imperatorem de arianismo et persecutione orthodoxorum increparet; Valens autem ei objeceret: Quid tu, monache, qui vitam solitariam proferis, silentio et quiete relicta, urbem et forum ingrederis? respondit: Si virgo, in thalamo abscondita, videret quempiam facies domui injicientem, nonne a domo prosliret, et inclamarit: Incendium, incendium, ut se suscipiat ab eo liberaret? Ne ergo me reprehendas, qui quietem reliquerim; sed teipsum reprehende, qui hæc flammam in domum Dei injeceris, et non me, qui conor extinguere, ideoque omnibus inclamo ut caveant a te, et a tua hæresi, qua quasi igne Ecclesiam Dei succendere conaris. Ita refert Theodoretus in *Philotheo*, cap. *viii*. *Pari modo* Amos obstrepentibus sibi Israelitis: Quid tu minaris nobis? armentarius es, non Propheta:

quid nos flagellas? vade ad tua pascua, flagella tuos boves, respondet: « Leo rugiet, quis non timebit? Deus locutus est, quis non prophetabit. » Hoc est quod in eadem causa Judeis respondit Jeremias, cap. xx, 8: « Factus est, aii, mihi sermo Domini in opprobrium, et in derisum tota die. » Et mox: « Et factus est in corde meo quasi ignis exstans, claususque in ossibus meis: et defici, terre non sustinens. » Et cap. vi, 10: « Cui loquar? et quem contestabor ut audiat? ecce in circumcisae aures eorum, etc. Idcirco furore Domini plenus sum, laboravi sustinens. »

QUIS NON TIMEBIT? — Vere S. Augustinus in *Sententiis*, num. 77: « Omnia quae timentur, rationabiliter declinantur: Deus sic timendus est, ut ab ipso ad ipsum confugiatur, » scilicet ab ipso irato ad ipsum elementem et placidum.

9. AUDIEM FACITE IN EBDIS AZOTI. — Advocat Deus vicinas gentes, puta Azotios et Aegyptios, in Samariam. *Primo*, ut, visis eorum sceleribus ac punitione, testes sint, ut beneficiorum multiplicum et insignium Israelitis, tum in exitu ex Aegypto, tum in deserto, tum in Chanaan a Deo collatorum; ita et vindictae mox ab eodem exercende in eundem, utpote ingratum. *Secundo*, ut magis dolerent Israelitae, videntes se gentibus hostilibus in probum et ludibrium exponi, quodque hostes clades ipsorum videant et rideant, gaudentque de eorum strage et excidio, iuxta illud *Psalmi*, cxxxvi, 7: « Memor esto, Domine, filiorum Edom, in die (excidii) Jerusalem: qui dicunt: Expanitio, exinanitio usque ad fundamentum in ea. » Porro hoc schemate et artificio conatur Deus Israelitas ad se revocare, dum oculis eorum obicit infamiam et probra, quae laturi sunt a gentibus, si in apostasia pergant, ideoque a Deo per Assyrios videntur.

Per azotios, ceteros Philistinios accipe. Est synecdoche, ita S. Hieronymus, Rupertus, Hugo, Lyranus, Arias et alii. Miratur, et merito, S. Hieronymus apud Septuaginta pro Azotius legi, in *Assyris*: videtur mendum librarium.

SUPER MONTES SAMARIAE. — Hi montes imminet Samariae, quae fuit urbs ab Amri rege edificata in monte Somer, indeque, et urbs, et ab ea, utpote metropoli, tota regio dicta est Samaria: eam postea Herodes Ascalonita nominavit Sebastein, id est Augustam, in honorem Augusti Caesaris: perinde ut nunc vocatur Augusta Vindelicorum, Augusta Treverorum, etc. Herodes enim eam a fundamentis instaurans, firmissimo muro per viginti stadia circumdedit, et in ejus medio templum maximum sesquipedali magnitudine, modis omnibus ornatum Augusto Cesari dedicavit, et Sebastein nuncupavit. Ita Josephus, lib. IV *Antiq.* cap. x, et ex eo Adrichomius in *Samaria*.

ET VIDETE INSANIAS MULTAS IN MEDIO EJUS. — Hebraice *מְחֻמָּוֹת* *mehamot*, id est *tumultus* et *conturbationes* ingentes, ut veritit Chaldaeus. Hinc Septuaginta vertunt, *admirabilia*, quae scilicet ad-

miraturi erant Philistini et Aegypti, ad spectaculum hoc a Deo evocati.

Jam per *tumultus*, Arias accipit tumultus civium Samariae, cum ea capta ab Assyriis, dies turmatim fugientes se invicem obtriverunt, et ab instantibus Assyriis obruti sunt. Melius de culpa quam de poena haec accipias. Unde Noster vertit, « insanias, » scilicet in colendis vitulis aureis, ait S. Hieronymus, Rupertus, Hugo et Lyranus; aut *insanias*, id est insanos tumultus et seditiones, quibus se invicem obtuncerunt. Ita Theodoretus. Unde Vatablus vertit, *contractiones multas*; has enim significat hebraeus *mehamot*. Hinc et sequitur, « et calumniam patientes, » vel, ut Vatablus, *oppressos per vim et calumniam*, supple et repete, *videte*.

Tropologicae, insanias sunt figmenta haereticorum, ait S. Hieronymus, « dum unusquisque fingit quod voluerit, et adorat figmentum suum: ut Marcion bonum Deum et otiosum: ut Valentinus *aiton*, triginta, et extremum Christum, quem appellat *εὐρημα*, id est *abscitum*: ut Basilides, qui omnipotentem Deum portentosum nomine appellat *εὐρημα*, et eundem secundum Graecas litteras, et anni cursus numerum, dicit in solis circulo contineri. » Talia sunt hodie Calvinii et Lutheri placita: hominem carere libero arbitrio, opera bona nil mereri, fidem solum justificare, omnia q, era Sanctorem esse concupiscentia et peccato contaminata, Deum esse auctorem omnium operum, tam malorum quam honorum; Christum in cruce quasi desperasse, et pertulisse penas damnatorum, vota castitatis Deo nuncupata esse impossibilia, nec servanda, Deum precepisse legem impossibilem. An non haec insaniae lymphaticorum, quibus nihil insanius vidit haec aetas?

10. THESAURIZANTES INIQUITATEM, — iniquas opes, scilicet parvas per vim, calumniam, furta, etc. Unde Vatablus vertit: *Hi sunt qui thesaurizant rapinam et praedam in palatiis suis*, congregant opes per fas et nefas, ut dicitur.

ET RAPINAS: — Septuaginta, et *miseriam*; Syrus, et *pressuram*, angustiam. Unde videtur ipsi haec de poena Samariae accipere, cum potius de culpa accipienda videantur, uti dixi.

11. PROPTEREA HAEC DIXIT DOMINUS (puniens tuas rapinas et scelera): TRIPULABITUR ET CIRCONTRIBUITUR (id est cingetur obsidione et circumfereca obsidebitur ab Assyriis) TERRA, — ne quis effugiat. Tigurina vertit: *Angustia tibi erunt, aliqui undique in terra*. Quod explicans Vatablus: *Hostis, ait, venturus est, et in circuitu terra hujus castrametabitur, ne quis possit effugere*. Loquitur hic Propheta tanquam attonitus magnitudine tribulationis et stragis future, quam quasi praesentem spiritu prophetae intuebatur: propterea utitur locutionibus concisis, multaque subiecto et subaudit, ut admirationem et terrorem incutiat audientibus. Mirum est Septuaginta haec de Tyro accipere; eo quod hebraeus *רָצָה* *ror* significet angustias, et

petram angustam, indeque Tyrum in petra conditam. Vertunt enim: *Tyrum, et in circuitu terra tua deserta erit*. Agitur enim hic de clade Samariae, non Tyri. Melius ergo Symmachus *isor* vertit *εὐρημα*, id est *obsidionem*; et Theodotus, *fortitudinem*.

DETRAHATUR EX TE FORTITUDO TUA: — Tigurina: *Deficit a te robur tuum, et diripiuntur palatia tua*; Vatablus: *Hostis auferet tibi opes tuas, in quibus tuum belli robur consistit, q. d. Assyrii rapient tuas opes, quas per vim, dolum et calumniam congestisti*.

12. QUONOMO SI ERUAT PASTOR DE ORE LEONIS DUO CRURA, etc. — Per *pastorem*, Deum; per *leonem*, hostem; per *crura* et *extremum auriculae*, paucitatem Israelis ab hoste servandam intelligit, q. d. Sicut pastor leoni rapienti et discerpenti ovem aut bovem, aliquam ex eo partem, sed parvam et ad esum inutilem, v. g. duo crura, quae leo non curat, eripit; sic aliqui Israelitae, sed pauci, ique infirmi, pauperes et viles ab hac ore strage et captivitate eruentur, si scilicet, quos Assyrii contemnent, et ut quisquillas faecesque plebis relinquunt in Samaria ad colendum agros et vineas. Ita Theodoretus, Clarus, Arias et Vatablus. Ecce Amos, utpote pastor, crebro a re pastoria sibi familiari peti similitudines.

Aliter, imo contrarie S. Hieronymus; censentem haec ironice per sarcasum dici, q. d. Israelitae praefisi robri Samariae, et auxiliis Damasci, id est Syrorum, putant quod eruent et expedient se de manibus Assyriorum, sicut pastor ope canum de ore leonis extorquet et eripit duo crura, etc. sed errant et falluntur. Verum prior sensus, uti communitur, ita simplicior est et verior: Deus enim, post commendatam justitiam, commendat hie suam misericordiam, eaque illam temperat, q. d. Non omnes omnino peribunt: nam aliqui servabuntur, licet pauci. Porro per *crura* et *ossa* significat eos nudos ac spoliatos, vita vix salva, stragi communi eripiendos.

Rursus censet Theodoretus duo haec crura a pastore eripi, ut iis fidem faciat hero, pecus a leone esse laniatum, non a se venditum, aut furto sublatum.

Symbolice notat Rupertus duo crura et extremum auriculae ad hoc reservari, ut ex his constet quale fuerit pecus devoratum, an ovis, an bos, an equus: sic videlicet ex parvis Judeorum reliquis, colligi quales fuerint ipsi ante peccatum, et ante Christum, atque illas ipsas fidem christianorum confirmare, dum testimonium legis et Prophetarum nobis circumferunt, ex quibus Christum salutis auctorem cognoscimus, eundemque Gentilibus demonstramus per Judeorum, fidei nostrae hostium, libros et monumenta.

Tropologicae, S. Hieronymus haec applicat doctoribus et predicatoribus: « In crura, ait, via ostenditur doctrinarum, in aure sacramenta doctorum. Unde Apostoli absque calcamentis et ulla

mortui animalis pellicula jubeantur incedere, *Math.* cap. x. Et ad credentes dicitur: Qui habet aures audiendi audiat, » *Luc.* viii. In corporis ergo totius strago auris eripienda est, qua monita salutis audiamus; et crura, quibus in illis et juxta illa ambulemus et conversemur. Unde Stephanus Cantuariensis in *Syba* allegorice per duo crura accipit continentiam mentis et corporis, per extremum vero auriculae perseverantiam in obedientia: crura vero restringit et applicat Praelatis: « Sic enim, inquit, cum multi sint Praelati, major pars peribit, et consumetur a leone, scilicet diabolo, et parvae reliquiae salvae fiant per illum pastorem qui dicit: Ego sum pastor bonus. »

IN PLAGA LECTULI, — id est in latere vel angulo lecti. Sic enim quatuor plagae mundi vocantur quatuor ejus latera. Nam hebraice est *פַּיִתָּוּן מַנְדָּן* *pen mita*, id est in angulo, latere, vel extremitate lecti: in angulo enim utrinque corpus fulcitur; hinc melius et plenius in eo quiescit. Huc facit illud Thome a Kempis: « In omnibus requiem quiesivi, et non inveni, nisi in angello cum libello. » Porro *plaga* vox est desumpta a Graecis: hi enim *πλάγια* vocant latera et angulos transversos. Rursus *plaga* et *plagulae topetes* graece dicuntur, latine *stragula*. Unde Varro *De Vita populi Rom.*: « Eburneis lectis et plagis luxurialis. » Et Livius, lib. IX *in Bello Maced.*: « Luxurie, ait, peregrinae origo ab exercitiis Asiatico advecta in urbem: in primum lectos ornatos, vitem stragulam pretiosam, plagulas, et alia textilia, etc., Romam adveherunt. » Nec hoc longe abit ab hebraeo *pea*, id est angulus, extremitas: stragula enim sunt angulata, et in angulis signata et plagulis insignita. Sensus est, q. d. Pauci Israelitae, ut dixi, habitantes in Samaria, in eaque secure quasi in suavi lecti stragulo, vel angulo quiescentes, eruentur a clade Assyriorum. Samariam vocat plagam, vel angulum lectuli, eo quod instar lecti elevata esset et montosa, aequa ac mollis, deliciosa, opulenta, indeque culta et populosa, ut viderefere esse angulus et arx decem tribuum. Unde in ea fidenter quasi in lectulo quiescebant, non timentes Assyrios. Ita S. Hieronymus et alii. Adde, per *plagam* accipi potest clima, situs et regio Samariae: haec enim Hebraei vocant *pea*, id est angulum terrae. Rursus, proprie Samaria sita erat in angulo respectu Judaeae et montium urbi Samariae imminutioni, ut patet in tabula ejus chorographica, quam exhibet Adrichomius post paginam 24.

Jam *primo*, Chaldaeus sic veritit et explicat: *Erventur qui habitant in Samaria, in fortitudine positatis, et in Damasco invidentes, q. d. Erventur qui confidunt Samariae munitioni, et opi Damascenorum ac Syrorum, in qua pariter quasi in grabato quiescent et securi dormiunt.*

Secundo, Lyranus per *plagam lectuli* accipit Jerusalem, in qua erat templum, in quo quasi in lecto quiescebat Deus, q. d. Salvabuntur pauci

ex Israel, scilicet ii qui profugerint in Jerusalem ad alas Dei et Ezechiae regis, vel in Damascus ad alas Syrorum.

Tertio, Vatablus, *g. d.* Cladem Assyriacam pauci effugunt, scilicet ii duntaxat qui post lectum in angulo se absconderint: aut aegri, qui in lectis decumbentes sua aegritudine movebunt Assyrios, ut eis parcant, *g. d.* Assyrii parcant solis miseris, qui adeo pauperes erunt, ut bini vel terni in lecto, aut non tam in lecto, quam in parte et angulo lecti requiescere cogantur.

Quarto, Septuaginta pro *in plaga lecti et Damasci grabato*, vertunt, *contra tribum et in Damasco*, « ut iuxta tropologiam referamus tribum (Hebraeum enim טְרִיבּוּם *mitta* lectum; sed, si legas alio puncto טְרִיבּוּם *mitte*, virgam et tribum significat) ad Judam, et Damascus ad vocationem gentium, de quibus unus grex factus est Domini: cuius saepe ovem leonem foras lanat, de quorum faucibus vix duo crura, aut extremum auferuntur auriculæ, » ait S. Hieronymus.

Quinto, probabiliter P. Prado in *Ezech. xxiv, 40*, hæc accipit de lectulis mensalibus, *g. d.* Qui habitant (quiescunt) « in Samaria in plaga lectuli, » id est, qui primos habent discentibus in lectis stratisque inter convivas. Nam pro *plaga* hebraice est *in angulo lecti*, id est in capite, in loco primario. De quibus rursus dicit cap. vi, 4: « Qui dormitis (cubatis) in lectis eburneis, et lascivitis in stratis vestris. »

Ex his omnibus maxime genuina videtur tertia explicatio, tum quia vox *plaga*, vel angulus « lectuli » ac vox *grabato*, significant hæc ad pauperes et aegros pertinere. Hi enim jaent in grabatis et angulis; tum quia hi recte comparantur cum duobus cruribus, et extrema auricula leoni ereptis; alioqui enim non constabit similitudo Prophete, ejusque vis et nervus, nisi his duo crura et extremum auriculæ adaptes. Sensus ergo totius hujus versiculi est hic: Sicut pastor de vervece aut vitulo a leone devorato eripit, servatque duo crura, aut extremum auriculæ, ab illo carnibus jam satiato, utpote ossea et insipida neglecta, ut ea ad herbam deferat, quæ demonstrat vitulum non a se subductum, sed a leone laniatum: ita ex tota Samaria quasi e corpore politico, duo vel tres, id est pauci duntaxat cladi illius eripientur, iique viles et inutiles, puta pauperes macie confecti, ut sola crura ossæ habere videantur; et aegri, qui bini vel terni in ejusdem lecti et grabati lateribus decumbant, sive in Samaria, sive in Damasco. Ita a Castro. Quocirca forte idcirco Interpres pro *hebraeo pes*, id est angulus, vertit *plaga*, quæ et laus, et vulnus morbumque significat, ut innueret eos in latere lectuli decumbere ex vulnere et morbo, *g. d.* Salvabuntur ii qui ex plaga vulneris et morbi decumbant in plaga, id est in latere et angulo lectuli. Proprie *plaga*, vel *plagula* sunt commissuræ, sive assumenta, quæ tapetibus, casulis, stragulis, lectis, vestibus attextuntur vel as-

suuntur; pretiosæ (uti sunt effigies aureæ et gemmæ in casulis) a divitiibus ornatis et splendoris ergo; rudes et viles a pauperibus necessitatis causa. Laceris enim stragulis, lectis et vestibus pauperes assunt partes, puta plagulas, ut rupturam sarciant, presertim ad angulos: ibi enim facilius ob affricum parietis aliarumque rerum, franguntur. Plaga ergo lectuli est angulus lectuli pauperis, assumento resarciit, et, ut S. Franciscus dicere solet, rappecciat. Pauperes enim lectos habent non integros, sed plagulis tum majoribus, tum minoribus consarcinatos instar centonum. Quare dormire in plaga lectuli, idem est quod dormire in centone, aut potius in assumento et latere centonis, ita ut in alero lecti latere dormiat alius, vel plures. Sensus ergo est, *g. d.* In Samaria exilio salvabuntur soli pauperes et miseri, qui in centonibus gregatim ob paupertatem dormiunt.

ET IN DAMASCO GRABATO. — Sicut Samaritaniam *lectum*, sic Damascum vocat *grabatum*: quia Israelitæ vexati ab Assyriis, miseri et afflicti confugebant Damascum, ibique quasi aegri in lecto secure quiescebant, seque recreabant. Damascus ergo iis afflicti, fessis et aegris erat quasi lectus; ita S. Hieronymus, Rupertus, Remigius, Ilugo et alii. « Ut quomodo qui fessus est refocillatur in lectulo, sic illi fractas vires vicine gentis (Damasci) auxilio roborarent, » ait S. Hieronymus (1).

Perperam rectiores, ut R. David, Puginius et alii, hebraum דַמֶסְק *dammesec*, id est Damasci, accipiunt non ut proprium, sed ut appellativum, quasi compositum ex *ד*, et מֶסְק *messec*: *messec* autem significat *tribum* vel *crus*. Unde vertunt, *in crure*, id est pede vel sponda lecti; aut, ut Arias, *in lecto mobili et agitabili*, ut ejus agita-

(1) Verba $\text{וּבִדְמֶסְקֵי אֵרֶץ}$ *oubi dammesec ares*, obscura sunt. *Dammesece* vel pro nomine proprio, vel appellativo sumunt interpretes. Qui nomen proprium esse statuunt, in diversas partes abeunt: præferenda autem ea videtur explicatio quæ cum Vulgata in *Damasci grabato* vertit, id est in lecto Damasceni operis et artificii, vel in lecto Damasceni stragulis instrato. Hinc Interpretationi quidem obstat, quod Hebræi gentivus non præponere solent, nec enim dicunt, *homine filius*, sed *filius hominis*; deinde Damascus hebraice scribitur *dammesece*, hoc autem loco scribitur *dammesece*, ut jam monuit Petrus de Queiro; interim tamen omnes antiqui interpretes cum nomen proprium דַמֶסְק *dammesece* acceperant. Qui *dammesece* seu nomen appellativum capiunt et fontibus arabicis ita exponunt: primo *sericum*, peculiariter alium, Imprius genus illud, quod ex roptis bombycum telis localiter in filia attenuatum; secundo, et ipsa bombyci tela in ovi formam nata; tertio, pannus sericus (*Isai. lii, 24*; *II Reg. vi, 14*), quin et linum, *II Reg. ii, 18*. Quamcumque vero assumas ex his interpretationem, sensus est: Israelitæ qui nihil timent, et secure ac molliiter vivunt, peribunt. Usque hoc Ackermann.

Addere libet cum Maurer, hic *pannus Damascenus*, in quo jaent, id est sericus artificiosus textus, qui hodie in linguis occidentalibus ab urbe Damasco denominatur (*angl. et dan. Damask, ital. Damasco, gall. Damasgerm. Damas*).

fione aegro somnus concilletur, uti matres agitant cinas infantium, ut hoc motu ipsi somnum concipiant. Unde ipse exponit, *g. d.* Assyrii illi solis præsent, qui ex gravi longaque infirmitate decumbentes in lectulis, seipsos movere, et ab una parte in aliam convertere non poterunt, sed instilar perurorum moveri et converti ab aliis debeant. Perperam inquam: nam hebraice non est *dammesece*, sed *dammesece*, quod non aliud quam Damascum significat, uti vertunt Septuaginta, Chaldaeus, Noster et alii. Adde וְדַם *de Hebraeis* non esse articulum, nec solere præfigi nominibus.

Tropologicè, lectus avari est mammona, lectus superbi honor, lectus gulosi mensa opipara, lectus luxuriosi cubilia et impudicitia, lectus accedi torpor et somnus. Nam « sicut ostium vertitur in cardine suo, ita piger in lectulo suo, » *Proverb. cap. xxvi, 14*. Hi lecti varios habent angulos et stragula mollia, quæ quisque sibi fingit, captat et adaptat.

13. AUDITE, — vos, o populi, ait S. Hieronymus, vel potius vos, o Propheta, cladem ad quam non ego, sed Deus per os meum destinavit domum Jacob, id est posteros Jacobi sive Israelis, puta decem tribus earumque aras et delubra, in quibus colunt vitulos aureos in Dan et Bethel. Ita Albertus, Hugo, Arias et Vatablus. Unde Septuaginta habent: *Sacerdotes, audite*. Sed recte notat S. Hieronymus: « Pulo, inquit, Septuaginta ipsum verbum posuisse, quod quidam non intelligentes, pro אֲרֵרֶם *eresse* legerunt אֲרֵרֶם , id est *sacerdotes*. *Ares* enim noster Interpres et alii ad verbum præcedentem referunt, virtualque *lectulum*; sed Septuaginta huc referunt, retinentque ut nomen proprium.

ET CONTESTAMINI, — id est contestando Deum, cumque in festem vocando prædicite et prædicite instans eis exitum, nisi ab idolis et sceleribus respiciant.

13. ET PERCUSSIONEM DOMUM HEUMALEM CUM DOMO ÆSTIVA. — Ita et Aquila, Symmachus et Theodotion. Verum Septuaginta vertunt: *Domum pinnatam, eo quod astiola habeat per fenestras, et quasi pinnas ad magnitudinem Frigoris repellendam*, ait S. Hieronymus, qui hæc res significari putat Israelitas deliciosos « tantarum false opum, ut duplices habent domos, hemale et æstivas, quarum alie (hiemale) versæ essent ad Aquilonem, alie (æstive) ad Austrum, ut pro varietate temporum, frigoris et caloris colique temperiem providerent. » Sic *Jerem. xxxvi, 22*, Joakim dicitur fuisse in domo hiemali mensæ nono. Ita in Belgio domos æstivas in villis ad delicias comparatas, ob luxum in eis admissum, per bella hæc destruxit et rasit Deus.

Mystice idem S. Hieronymus: « Domus, ait, hiemalis erat regnum Israel, in qua frigus erant religionis et cultus Dei, variegque ventorum turbine et sæva tempestas: » *II Reg. xxii, 39*, ait S. Hieronymus, non quod fecerit eam ex ebore solido: unde enim tantum eboris habuisset? sed quod illam ebore inrustarunt; hæc enim vocatur *domus chærneæ*, teste Plinio lib. XVI, cap. XLIII. Vide Sanchez.

ET PERIBUNT DOMUS Eburneæ. — « Legimus Achab regem Israel tantis fluxisse deliciis, ut domum sibi eburneam fecerit, » *III Reg. xxi, 39*, ait S. Hieronymus, non quod fecerit eam ex ebore solido: unde enim tantum eboris habuisset? sed quod illam ebore inrustarunt; hæc enim vocatur *domus chærneæ*, teste Plinio lib. XVI, cap. XLIII. Vide Sanchez.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Minatur Deus Israelitis, quod Assyrii levabant eos in contis, et reliquias eorum in olivis ferventibus. Deinde ob impuræ et sacrilegæ eorum sacrificia ait se eos percussisse sex plagis, scilicet fame, siccitate, vento uriente, aurigine, eruca, peste: denique pene eos subvertisse sicut Sodomam, eos tamen hisce plagis nihil meliores effectos, nec rediisse ad se. Quocirca dira et extrema quæque illis intentat additque: Præparare in occursum Dei tui, qui creat montes, ventos, nebulas, etc. (1).

1. Audite verbum hoc, vacca pingues, quæ estis in monte samariæ: quæ calumniam facitis egenis, et confringitis pauperes; quæ dicitis dominis vestris: Afferte, et bibemus.
2. Juravit Dominus Deus in sancto suo: quia ecce dies venient super vos, et levabunt vos in

(1) Hæc caput continet sermonem secundum contra Israelitas, maximeque contra opulentis et potentes Samariæ, alternatque expositionem culpæ et pænæ.

Primo, exponit, primo, culpam, lasciviam, et violentiam in pauperes contemptentem. 1; secundo, pœnam, exitum scilicet et exitum inferentem, 2, 3.

Secundo, rursus exponit ironice culpam, idolola-

triam multicollem et cultum sacrilegum exercentem, 4, 5; secundo, pœnam jam illatam, sed ab obduratis israelitis frustratam: cuiusmodi erat pœna anomæ, defectus imbricæ et aquarum, 7, 8; depopulatio fragum per insecta, 9; clades et vastitas ab hostibus illata, 10, 11; tertio, pœna in posterum repetendæ, nec ulla ratione devitandæ, 12, 13.